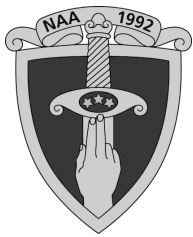

**Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija
Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs**

Latvijas sabiedrības un valsts attiecības Krievijas-Ukrainas kara kontekstā

DSPC stratēģiskais apskats 02/23

Latvijas sabiedrības un valsts attiecības Krievijas-Ukrainas kara kontekstā

Ieva Bērziņa

Drošības un stratēģiskās pētniecības
centra vadošā pētniece

Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs
Ezermalas 8
LV-1014 Rīga
Latvija
<http://www.naa.mil.lv>

© 2023 Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs

2023. gada janvāris

Apskats atspoguļo autora personīgo viedokli un nav uzskatāms par Latvijas Nacionālo bruņoto spēku vai Aizsardzības ministrijas oficiālo nostāju.

Autore

Dr. sc. pol. Ieva Bērziņa Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centra vadošā pētniece. Promocijas darbā pētīja politiskās komunikācijas globalizāciju un ārvalstu ietekmi uz politiskajām kampaņām Latvijā. Pašreizējās pētniecības intereses un akadēmiskās publikācijas skar jautājumus par visaptverošu valsts aizsardzību un valsts drošības nemilitārajiem aspektiem, Krievijas ietekmi uz citu valstu informatīvo telpu, stratēģisko komunikāciju un patriotismu. I. Bērziņas jaunākās akadēmiskās publikācijas: “Weaponization of “Colour Revolutions”; “Total Defence as a Comprehensive Approach to National Security”; “Political Trust and Russian Media in Latvia”; “The Narrative of “Information Warfare against Russia” in Russian Academic Discourse” un citas.

Latvijas sabiedrības un valsts attiecības Krievijas-Ukrainas kara kontekstā

Ieva Bērziņa

Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs.

Epasts: Ieva.Berzina@mil.lv

Anotācija

Pētījumā izzināta un analizēta Krievijas-Ukrainas pilna mēroga kara ietekme uz Latvijas sabiedrības uzskatiem par patriotismu un piederību valstij, līdzdalību valsts aizsardzībā un rīcību krīzes situācijās, uzticēšanos institūcijām un mediju patēriņu. Tas ir plašs jautājumu loks, kas raksturo drošības politikas kontekstā būtiskus valsts un sabiedrības attiecību aspektus. Lai atbildētu uz jautājumu, kā šīs attiecības ir mainījušās Krievijas-Ukrainas kara laikā, 2022. gada oktobrī tika veikta nacionāli reprezentatīva kvantitatīva aptauja, kurā tika iekļauti jautājumi, kas dod iespēju salīdzināt Latvijas sabiedrības uzskatus ar iepriekš veiktos pētījumos iegūtiem aptauju datiem. Pētījumā atklāts, ka Latvijas sabiedrībā ir pieaudzis nacionālisms un izpratne par Latvijas kā nacionālas valsts nozīmi, tomēr nav palielinājusies griba aizstāvēt valsti. Tāpat pētījuma dati rāda, ka ir samazinājusies Krievijas ietekme uz Latvijas sabiedrību, tomēr vēl aizvien saglabājas uzskatu polarizācija atkarībā no ģimenē lietotās valodas. Kā pozitīva tendence valsts aizsardzības jomā jāizceļ pieaugusi uzticēšanās Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, tajā skaitā Latvijas krievvalodīgo vidū.

Atslēgvārdi: patriotisms, nacionālisms, griba aizstāvēt valsti, uzticēšanās institūcijām, mediju patēriņš.

Ievads

Viens no Drošības un stratēģiskās pētniecības centra (DSPC) darbības virzieniem ir Latvijas sabiedrības uzskatu un attieksmju izpēte jautājumos, kas saistīti ar Latvijas drošību un aizsardzību. Lai gūtu padziļinātu izpratni par tendencēm Latvijas sabiedrībā, šie jautājumi tiek skatīti plašākā valsts un sabiedrības attiecību kontekstā, jo nacionālo drošību ietekmē gan starptautiskā politika, gan iekšpolitiskie procesi. Šo pētījumu veido trīs savstarpēji saistītas tēmas – patriotisms un griba aizstāvēt valsti, uzticēšanās institūcijām un mediju patēriņš. Valsts aizsardzības ideāls sociālā aspektā ir augsti motivēti un labi sagatavoti pilsoņi, kas ir gatavi cīnīties par valsts suverenitāti un teritoriālo nedalāmību militāra konflikta gadījumā, tāpēc pētījumā pirmkārt analizēta Latvijas sabiedrības emocionālā saikne ar valsti jeb patriotisms. No vienas puses, mīlestību pret valsti nosaka indivīda vērtības un uzskati, bet, no otras puses, to ietekmē arī subjektīvais valsts institūciju un amatpersonu darbības vērtējums, tāpēc pētījumā iegūti dati, kas raksturo Latvijas sabiedrības uzticēšanos institūcijām. Tā kā sabiedrība priekšstatu par iekšpolitiku un starptautisko politiku veido galvenokārt ar mediju starpniecību, svarīgs jautājums drošības un aizsardzības jomā ir arī mediju patēriņa tendences.

Krievijas iebrukums Ukrainā 2022. gada 24. februārī ir būtiski mainījis starptautisko drošības vidi un arī ietekmējis Latvijas sabiedrību, jo Krievijas bruņoto spēku īstenotā

vardarbība ir likusi novilkt skaidru morāli ētisku robežu starp vienu vērtību sistēmu, kuras pamatā ir cilvēktiesības un demokrātiskas vērtības, un otru, kurā cilvēka dzīvībai nav nekādas nozīmes.¹ Krievijas-Ukrainas karš lielā mērā ir vērtību konflikts, kas arī citām valstīm un to iedzīvotājiem liek skaidri nodefinēt savu pozīciju, jo Krievija un Ukraina pārstāv savstarpēji izslēdzošas vērtību sistēmas. Tas ir saasinājis daudzus iekšējos procesus arī Latvijas sabiedrībā, kurā Krievija ilgtermiņā ir īstenojusi savu ietekmi ar Kremļa kontrolēto mediju satura klātbūtni, tautiešu politiku un citiem instrumentiem. Līdz ar to Krievijas veicinātais pasaules uzskats sabalsojas ar Latvijas sabiedrības daļas viedokļiem, tomēr lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju Krievijas rīcību Ukrainā nosoda.²

Šajā pētījumā tiek meklēta atbilde uz jautājumu, kā Krievijas-Ukrainas kara laikā mainījušās valsts un sabiedrības attiecības Latvijā. Lai novērtētu tendences Latvijas sabiedrībā deviņus mēnešus pēc kara sākuma, DSPC sadarbībā ar pētījumu centru SKDS 2022. gada oktobrī veica Latvijas sabiedrības aptauju, izmantojot jautājumus, kuri bija iekļauti 2016. gada pētījumā „Sabiedrības destabilizācijas iespējamība: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi,”³ 2018. gada pētījumā „Patriotisms Latvijas jauniešu vidū un sabiedrībā”⁴ un 2020. gada pētījumā „Latvijas sabiedrības griba aizstāvēt valsti: veicinošie un kavējošie faktori.”⁵

Krievijas-Ukrainas kara ietekme uz Latvijas sabiedrību tiek vērtēta salīdzinājumā ar socioloģisko aptauju datiem, kas iegūti vairākus gadus pirms pilna mēroga karadarbības sākuma. 2022. gada aptauja tika veikta no 7. līdz 19. oktobrim, izmantojot tiešās intervijas respondentu dzīves vietās. Pētījumā tika aptaujāti 1000 respondenti vecumā no 18 līdz 75 gadiem, visos Latvijas reģionos. Tā kā iepriekšējie pētījumi uzrādīja vislielāko Latvijas sabiedrības uzskatu polarizāciju atkarībā no ģimenē lietotās valodas, arī šī pētījuma datu analīzē iekļauts respondentu ar latviešu un krievu valodu ģimenē atbilžu salīdzinājums.

Galvenie pētījuma secinājumi ir: Latvijas sabiedrības izpratnē par patriotismu ir pieaugusi nacionālisma loma, kā arī palielinājusies Latvijas kā nacionālās valsts nozīme. Pilsoniskā patriotisma līmenis un izpratne par demokrātisku vērtību svarīgo lomu valsts attīstībā un drošībā vēl aizvien ir zema. Latvijas sabiedrības izpratne par patriotismu ir minimāli saistīta ar pilsonisko pienākumu aizstāvēt valsti militāra konflikta gadījumā, un kopumā Latvijas sabiedrības gatavība aizstāvēt valsti ar ieročiem rokās Krievijas-

¹Krievijas karš ar Ukrainu sākās 2014. gadā līdz ar Krimas nelikumīgu aneksiju, tomēr šajā pētījumā kā atskaites punkts tiek izmantots 2022. gada 24. februāris, kad Krievija uzsāka pilna mēroga karadarbību Ukrainā.

²2022. gada jūnijā 73 % aptaujāto Latvijas iedzīvotāju nosodīja Krievijas rīcību Ukrainā. Avots: LSM. (2022). SKDS: Krievijas rīcību Ukrainā nosoda 40 % krievvalodīgo, no tiem vairums – pret Uzvaras parka pieminekļa nojaukšanu, 7. jūlijs. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/skds-krievijas-ricibu-ukraina-nosoda-40-krievvalodigo-no-tiem-vairums--pret-uzvaras-parka-pieminekla-nojauksanu.a464187> (aplūkots 12.12.2022.).

³Pētījums tika publicēts 2016. gadā, bet aptauja tika veikta 2015. gadā, tāpēc šī pētījuma rezultāti tālāk tekstā tiek datēti ar 2015. gadu. Sk. Bērziņa, I. (red.). (2016). *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija, Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs. Pieejams: https://www.naa.mil.lv/sites/naa/files/document/4_WP%2004-2016.pdf (aplūkots 08.12.2022.).

⁴Bērziņa, I. (2018). *Patriotisms Latvijas jauniešu vidū un sabiedrībā*. Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija, Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs. Pieejams: https://www.naa.mil.lv/sites/naa/files/document/PE_TIJUMS_PATRIOTISMS.pdf (aplūkots 08.12.2022.).

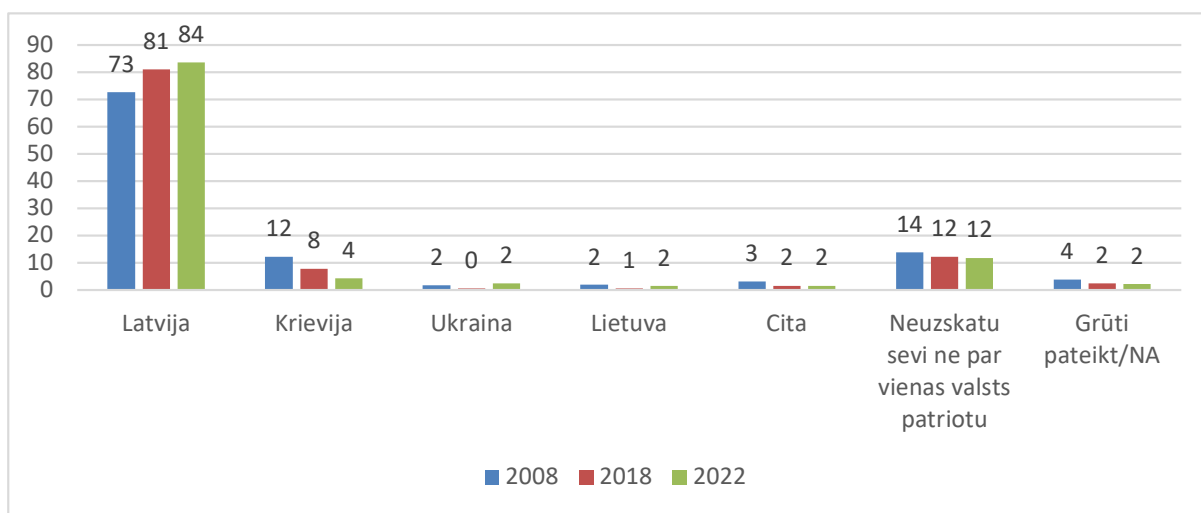
⁵Pētījums tika publicēts 2020. gadā, bet aptauja tika veikta 2019. gadā, tāpēc šī pētījuma rezultāti tālāk tekstā tiek datēti ar 2019. gadu. Bērziņa, I., Zupa, U. (2020). *Latvijas sabiedrības griba aizstāvēt valsti: veicinošie un kavējošie faktori*. Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija, Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs. Pieejams: https://www.naa.mil.lv/sites/naa/files/document/DSPC_GribaAizstavetValsti_0.pdf (aplūkots 08.12.2022.).

Ukrainas kara laikā nav augusi. Tomēr var konstatēt, ka Latvijā samazinās Krievijas ietekme, jo sarūk piederības sajūta Krievijai un Krievijas patriotu skaits, kā arī Krievijas valsts kontrolēto mediju satura patēriņš. Vienlaikus Latvijā saglabājas uzskatu polarizācija starp respondentiem pēc to ģimenē lietotās valodas, tomēr kā nozīmīgs pozitīvs fakts jāizceļ uzticēšanās pieaugums Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem Latvijas krievvalodīgo vidū.

Patriotisms un griba aizstāvēt valsti

Kāds ir kopējais patriotisma līmenis Latvijā? Tas ir viens no svarīgiem jautājumiem, kas raksturo valsts un sabiedrības attiecības, un pētījumā iegūtie dati rāda, ka Latvijas patriotu skaits ir palielinājies no 73 % 2008. gadā līdz 84 % 2022. gadā. Krievijas patriotu skaits ir sarucis no 12 % 2008. gadā līdz 4 % 2022. gadā, kā arī nedaudz samazinājies to cilvēku skaits, kas sevi neuzskata ne par vienas valsts patriotu (1. attēls). Patriotisma pieaugumu varēja konstatēt jau 2018. gadā, un 2022. gadā šī tendence turpinājās.

1. attēls: Par kuras valsts vai kuru valstu patriotu jūs sevi uzskatāt? (respondentu skaits - %)

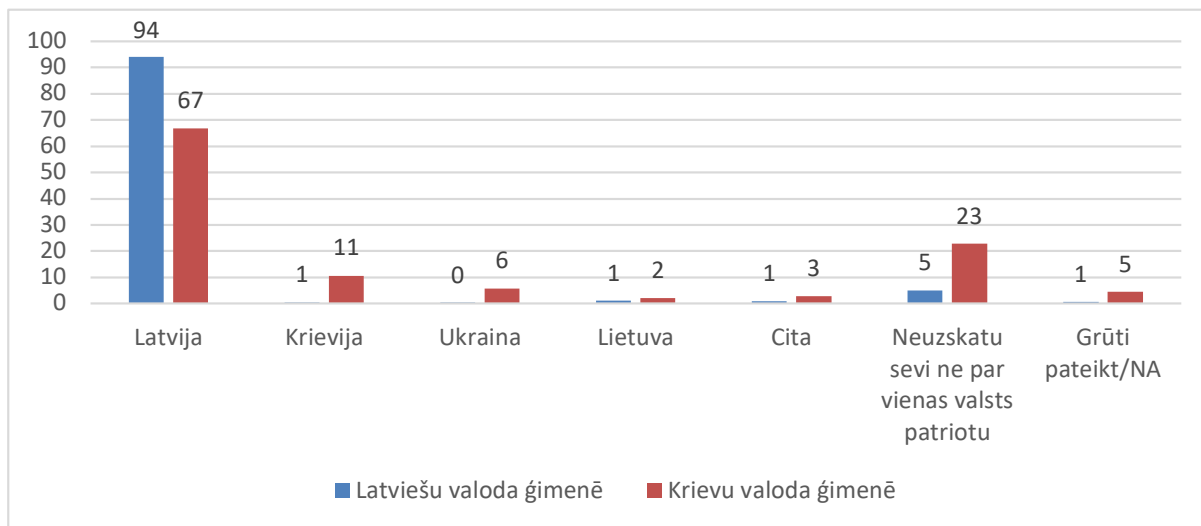
Avots: SKDS. (2008). Situācija patriotisma jomā Latvijas sabiedrībā: Latvijas iedzīvotāju aptauja; SKDS. (2018). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Aplūkojot 2022. gada datus griezumā pēc ģimenē lietotās valodas, var konstatēt atšķirības uzskatos starp respondentiem ar latviešu valodu ģimenē, no kuriem 94 % sevi uzskata par Latvijas patriotiem, un respondentiem ar krievu valodu ģimenē, no kuriem 67 % atzīst, ka ir Latvijas patrioti, 11 % – ka ir Krievijas patrioti, 6 % – Ukrainas patrioti, bet 23 % – nav nevienas valsts patrioti (2. attēls).

DSPC pētījumu dati rāda, kādas pārmaiņas patriotisma jomā notikušas Latvijas krievvalodīgo vidū no 2018. līdz 2022. gadam (3. attēls). Latvijas patriotu skaits starp respondentiem ar krievu valodu ģimenē nav mainījies, bet ir samazinājies Krievijas patriotu skaits, palielinājies Ukrainas patriotu skaits, kā arī to respondentu skaits, kas sevi neuzskata ne par vienas valsts patriotu. Tātad kopumā mazākumtautību vidū vērojama pieaugoša atsvešināšanās no Krievijas un patriotisms pret Ukrainu vai atteikšanās no

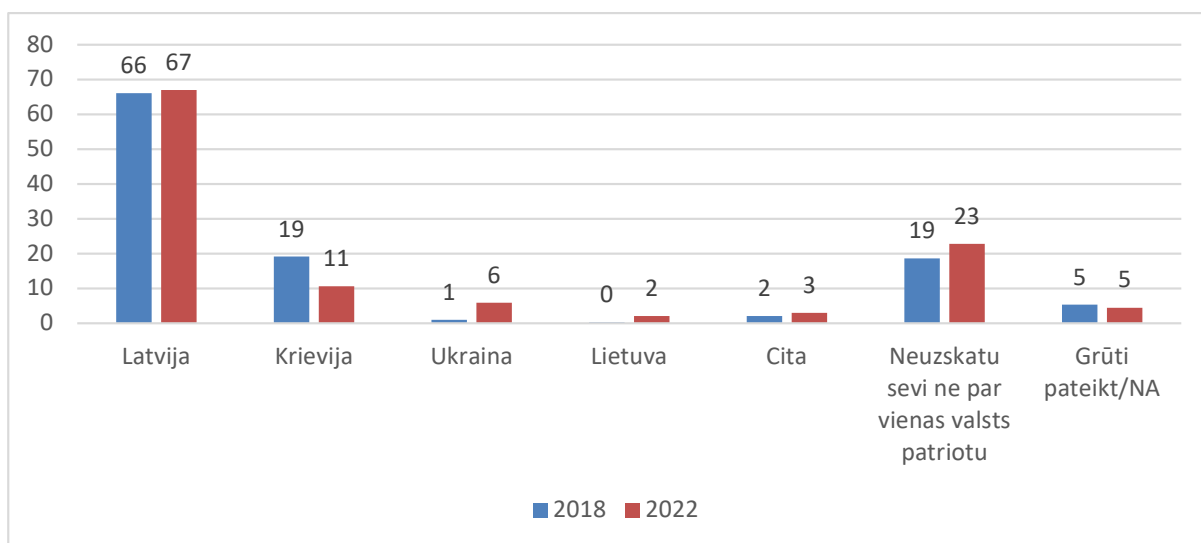
patriotisma vispār. Dati rāda, ka Krievijas-Ukrainas kara kontekstā Krievijas saikne ar Latvijas krievvalodīgajiem ir samazinājusies, taču šajā grupā nav audzis arī patriotisms pret Latviju.

2. attēls: Par kuras valsts vai kuru valstu patriotu jūs sevi uzskatāt? (respondentu skaits % pēc ģimenē lietotās valodas)

Avots: SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

3. attēls: Par kuras valsts vai kuru valstu patriotu jūs sevi uzskatāt? (respondentu skaits % ar krievu valodu ģimenē)

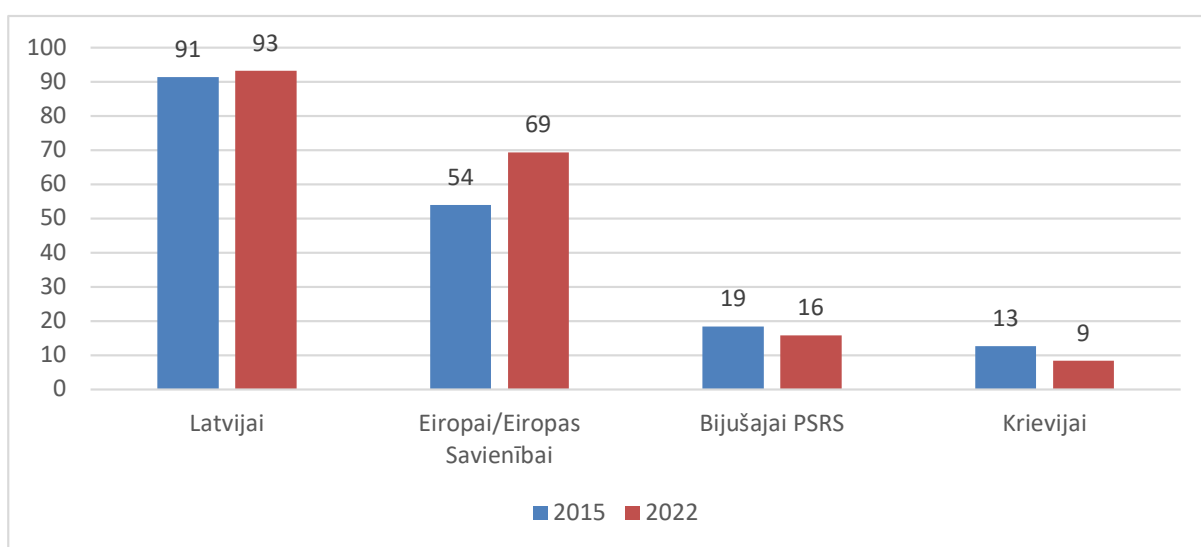

Avots: SKDS. (2018). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Pētījumā iespējams novērtēt, kā mainījusies Latvijas sabiedrības piederības izjūta plašākā reģionālā un vēsturiskā griezumā pēdējo septiņu gadu laikā (4. attēls). Piederība Latvijai ir noturīgi augsta, to atzina 91 % respondentu 2015. gadā un 93 % respondentu 2022. gadā. Tāpat šajā periodā ir pieaugusi piederības sajūta Eiropas Savienībai (ES), lai gan to varētu skaidrot arī ar niansēm jautājuma formulējumā, jo 2015. gadā tika jautāts par piederību Eiropai, ko atzina 54 % respondentu, bet 2022. gada aptaujā tika akcentēts ekonomiskās un politiskās apvienības aspekts, un piederību ES atzina 69 % respondentu. Tomēr jebkurā gadījumā var konstatēt, ka lielākajai daļai Lat-

vijas sabiedrības ir būtiska arī Eiropas identitāte, kas ir pozitīvi, jo dati rāda saskaņu starp Latvijas sabiedrības uzskatiem un valsts ģeopolitisko orientāciju, kā arī konstitucionālo identitāti, kas ir būtiski no nacionālās drošības viedokļa. Kā uzsver valsts tiesību eksperts Jānis Pleps: „Piederība Eiropai veido būtisku Latvijas konstitucionālās identitātes elementu, kas izslēdz jebkādu legālu iespēju nonākt Krievijas ietekmes telpā un līdz ar to kalpo kā papildu garantija valsts neatkarībai un drošībai.”⁶ Otra pozitīva tendence, ko var konstatēt DSPC pētījumu datos, ir tā, ka ilgtermiņā samazinās piederības sajūta bijušajai PSRS no 19 % 2015. gadā līdz 16 % 2022. gadā un Krievijai – no 13 % 2015. gadā līdz 9 % 2022. gadā. Tātad Krievijas ietekme uz Latvijas sabiedrību ilgtermiņā samazinās, kā arī Latvijas sabiedrības lielākā daļa nepārprotami pauž savu piederību Latvijai un Eiropai.

4. attēls: Cik lielā mērā jūs jūtaties piederīgs... (respondentu skaits %, kas atbildēja „jā, noteikti” un „drīzāk jā”)

Avots: FACTUM. (2015). Aptauja NAA DSPC pētījuma „Aktuālas drošības problēmas Latvijā” vajadzībām; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Piederība bijušajai PSRS un Krievijai ir izteiktāka respondentu vidū ar krievu valodu ģimenē (5. attēls). 2022. gadā 29 % krievvalodīgo respondentu jutās piederīgi bijušajai PSRS, bet 20 % – Krievijai. Vienlaikus ir būtiski akcentēt, ka arī krievvalodīgo respondentu vidū daudz vairāk ir tādu, kas izjūt piederību ES, – 61 %, un gandrīz lielākā daļa jeb 88 % jūtas piederīgi Latvijai. Salīdzinājumā ar 2015. gada datiem redzams, ka Krievijas ietekme ir samazinājusies arī Latvijas krievvalodīgo iedzīvotāju vidū, jo tad piederību Krievijai atzina 28 % respondentu ar krievu valodu ģimenē.⁷ Tāpat ir svarīgi uzsvērt, ka krievvalodīgo respondentu vidū piederības sajūta bijušajai PSRS ir augstāka nekā mūsdienā Krievijai, kas rāda, ka šīs Latvijas iedzīvotāju daļas saikne ar Krieviju lielākā mērā ir balstīta pagātnē, nevis šodienas politikā.

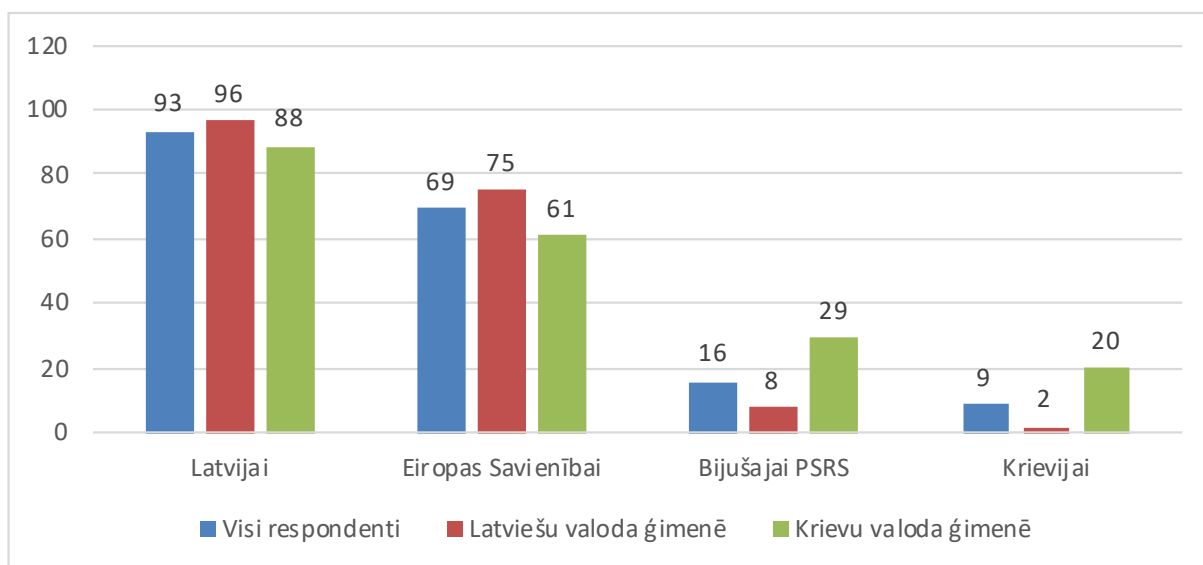
Pētījumā tika mērīta arī iedzīvotāju saikne ar Latviju valstiskuma un dzīvesvietas aspektā (6. attēls), kas sniedz niansētāku ieskatu nacionālā lepnuma un patriotisma

⁶Pleps, J. (2022). Valsts konstitucionālais pamats. Grām.: Bērziņa, I. (red.) *Latvijas valsts ideja un aizsardzība: no dibināšanas līdz mūsdienām*. Valmiera: Vidzemes Augstskola [Nepublicēts darbs].

⁷Bērziņa, I. (red.). (2016). *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija, Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs, 26 lpp. Pieejams: https://www.naa.mil.lv/sites/naa/files/document/4_WP%2004-2016.pdf (aplūkots 08.12.2022.)

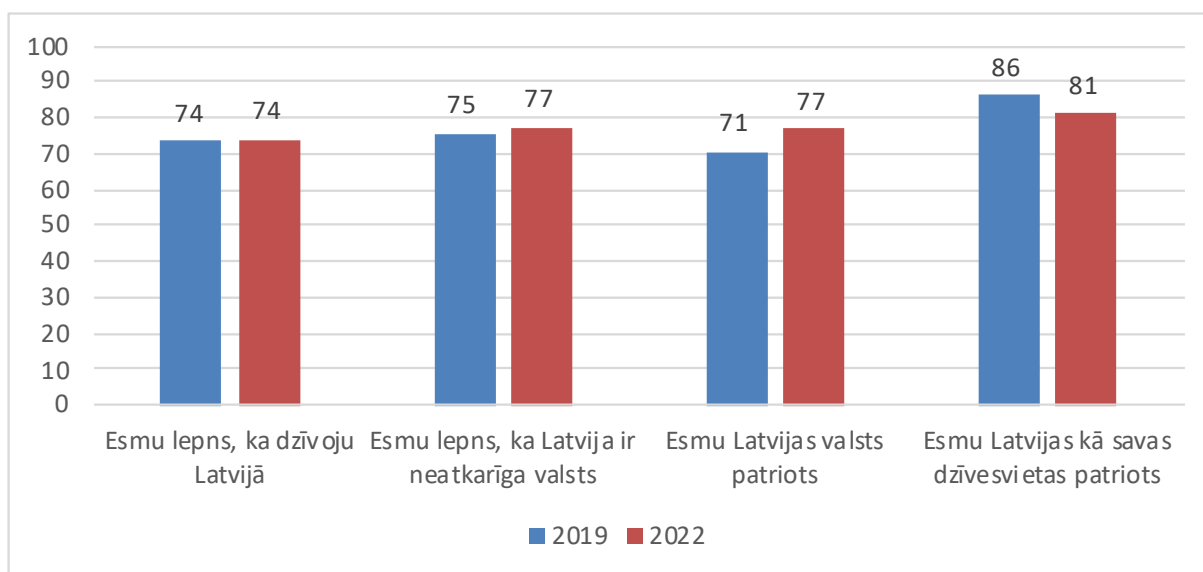
tendencēs. Latvijas sabiedrības nacionālais lepnums par Latviju kā dzīvesvietu pēdējo trīs gadu laikā nav mainījies – to atzina 74 % respondentu gan 2019. gadā, gan 2022. gadā. Tāpat nav būtiski mainījies Latvijas iedzīvotāju lepnums par Latviju kā neatkarīgu valsti – to apliecināja 75 % respondentu 2019. gadā un 77 % 2022. gadā. Latvijas sabiedrībā nedaudz pieaugusi valstiskuma nozīme 2019. gadā sevi par Latvijas valsts patriotiem atzina 71 % respondentu, bet 2022. gadā – 77 %. Savukārt Latvijas kā savas dzīvesvietas patriotu skaits ir nedaudz samazinājies no 86 % 2019. gadā līdz 81 % 2022. gadā.

5. attēls: Cik lielā mērā jūs jūtaties piederīgs... (respondentu skaits %, kas atbildēja „jā, noteikti” un „drīzāk jā”, pēc ģimenē lietotās valodas)

Avots: SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

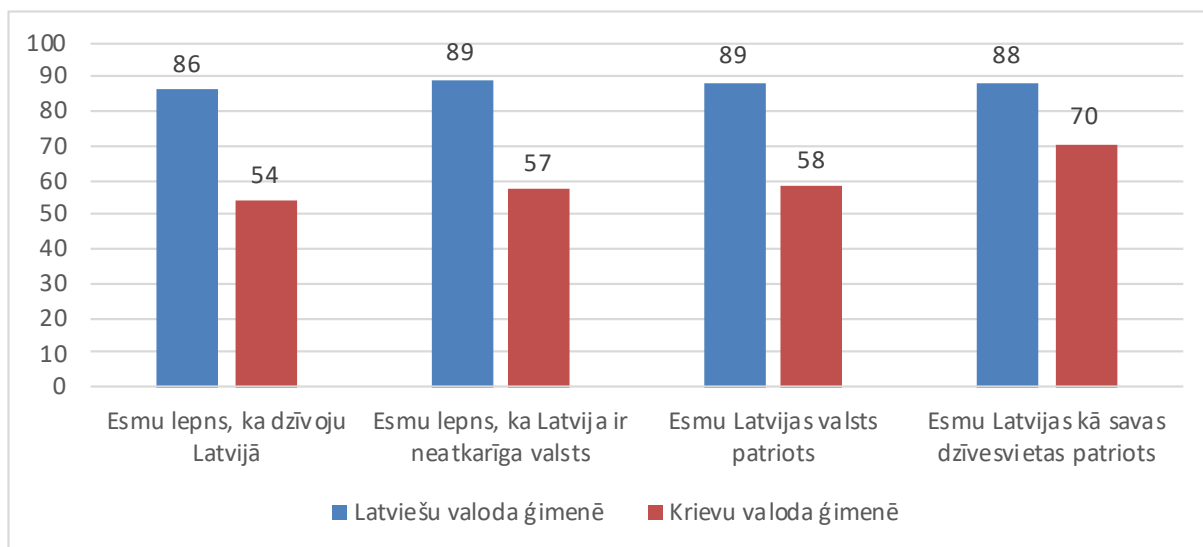
6. attēls: Nacionālais lepnums un patriotisms (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

Avots: Latvijas Fakti. (2019). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Izzinot respondentu nacionālo lepnumu un patriotismu attiecībā pret Latviju kā valsti vai savu dzīvesvietu, var izvērstāk saprast, kādas ir atšķirības starp respondentiem atkarībā no ģimenē lietotās valodas (7. attēls). Vairāk nekā 80 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē izjūt lepnumu gan par to, ka dzīvo Latvijā, gan par to, ka Latvija ir neatkarīga valsts, kā arī ir gan Latvijas valsts, gan Latvijas kā savas dzīvesvietas patrioti. Turpretī respondenti ar krievu valodu ģimenē visvairāk ir Latvijas kā savas dzīvesvietas patrioti – 70 %, bet vairāk nekā 50 % lepojas ar Latviju kā savu dzīvesvietu un to, ka Latvija ir neatkarīga valsts, kā arī ir Latvijas valsts patrioti. Diemžēl tas nozīmē arī to, ka vairāk nekā trešdaļa Latvijas krievvalodīgo neizjūt nacionālu lepnumu par Latviju un nav Latvijas valsts patrioti.

7. attēls: Nacionālais lepnums un patriotisms (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt, pēc ģimenē lietotās valodas)

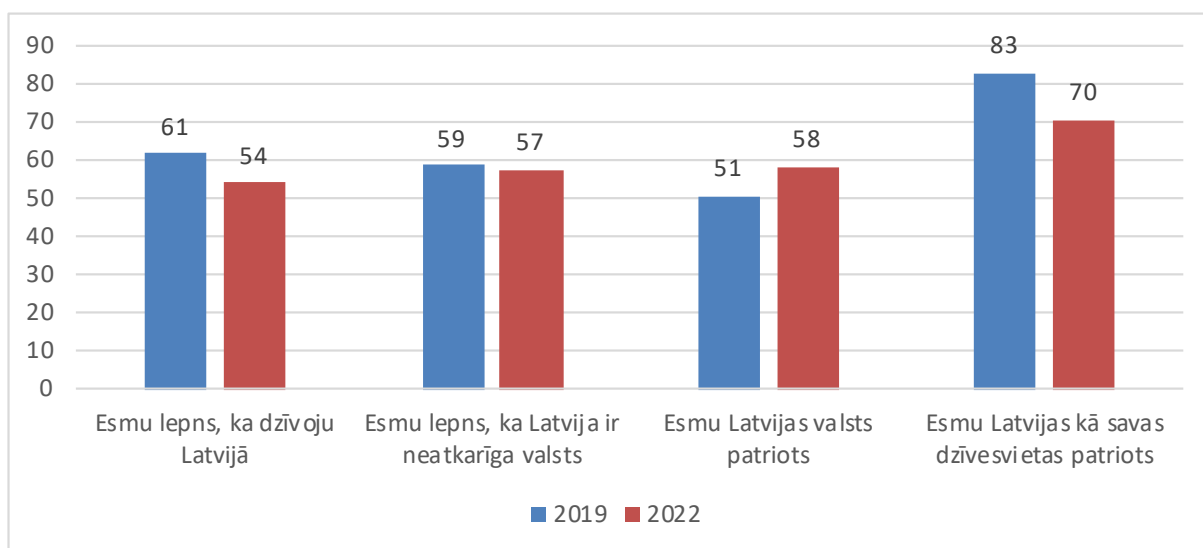
Avots: SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Tā kā respondenti ar krievu valodu ģimenē ir zemāki nacionālā lepnuma un patriotisma rādītāji nekā respondenti ar latviešu valodu ģimenē, svarīgi saprast, kādas ir tendences krievvalodīgo iedzīvotāju vidū salīdzinājumā ar 2019. gada datiem (8. attēls). Šajā grupā ir samazinājies lepnums par to, ka dzīvo Latvijā, – par to liecina 61 % 2019. gadā un 54 % 2022. gadā –, kā arī patriotisms pret Latviju kā savu dzīvesvietu – 83 % 2019. gadā un 70 % 2022. gadā. Gandrīz nav mainījies lepnums par Latviju kā neatkarīgu valsti – 59 % 2019. gadā un 57 % 2022. gadā –, bet ir nedaudz audzis patriotisms pret Latviju kā valsti – 51 % 2019. gadā un 58 % 2022. gadā.⁸ Latvijas kā valsts patriotu skaits ir audzis arī starp respondentiem ar latviešu valodu ģimenē – 81 % 2019. gadā un 89 % 2022. gadā. Tā ir pozitīva tendence, ko varētu būt veicinājis Krievijas-Ukrainas kara uzskatāmais piemērs par postu, kādu Ukrainas iedzīvotājiem rada valstiskuma zudums okupētajās teritorijās. Tāpat šo tendenci varētu skaidrot arī ar valsts sniegto atbalstu iedzīvotājiem Covid-19 pandēmijas laikā, kā arī enerģētiskās

⁸Par 2019. gadu sk. Bērziņa, I., Zupa, U. (2020). *Latvijas sabiedrības griba aizstāvēt valsti: veicinošie un kavējošie faktori*. Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija, Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs, 9. lpp. Pieejams: https://www.naa.mil.lv/sites/naa/files/document/DSPC_GribaAizstavetValsti_0.pdf (aplūkots 08.12.2022.).

krīzes pārvarēšanai, tomēr šie ir tikai pieņēmumi, kas būtu jāpārbauda tālākos pētījumos.

8. attēls: Nacionālais lepnums un patriotisms (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt, ar krievu valodu ģimenē)

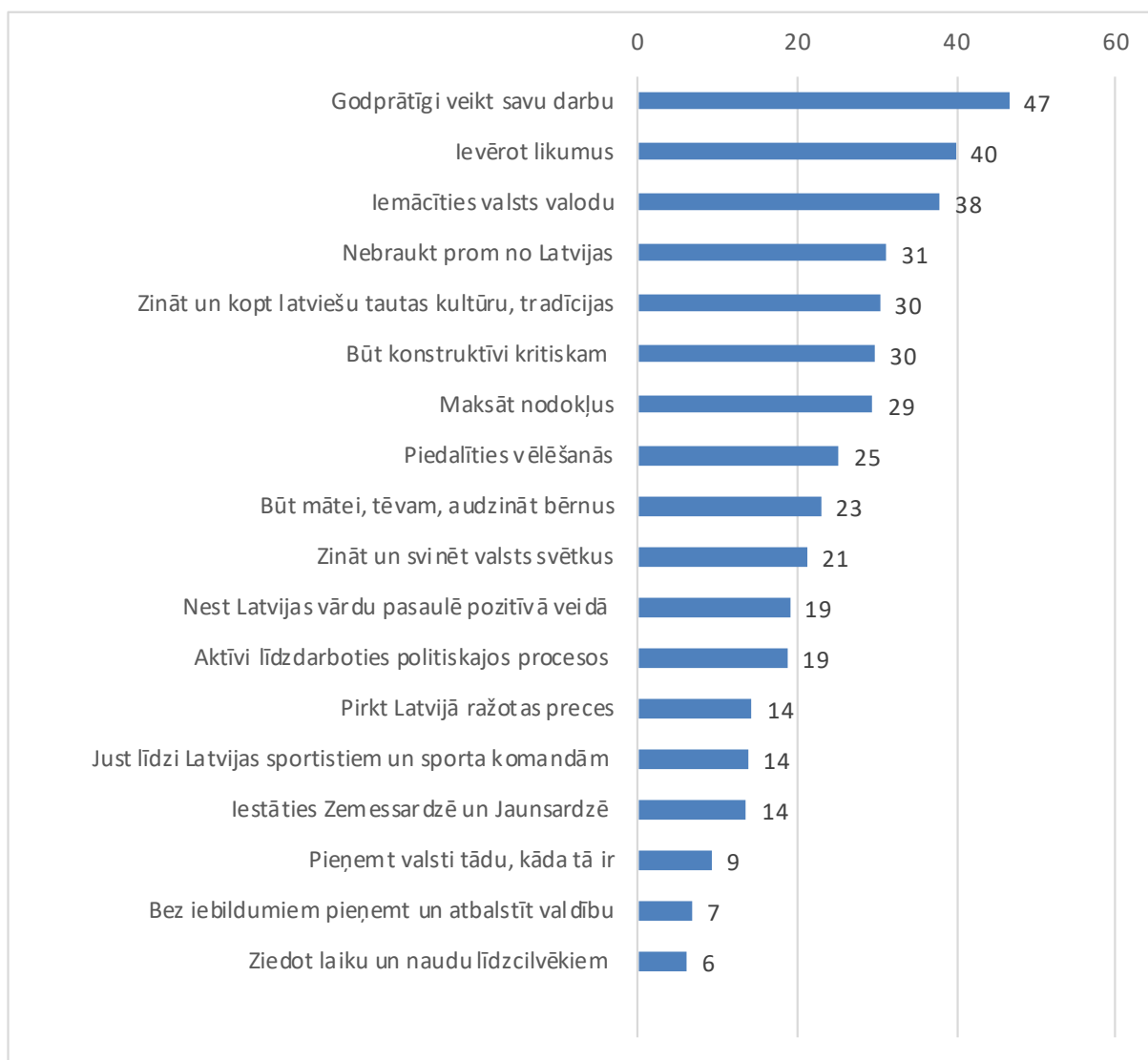

Avots: Latvijas Fakti. (2019). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Patriotisma izpausmes ir ļoti dažādas – sevi par patriotu var dēvēt gan cilvēks, kas velta savu brīvo laiku dienestam Zemessardzē un ir gatavs aizstāvēt valsti militāra uzbrukuma gadījumā, gan cilvēks, kurš savu īpašo attieksmi pret valsti izrāda tikai piespraužot lentīti valsts svētkos. Tāpēc ir svarīgi saprast detalizētāk, ko Latvijas iedzīvotāji saprot ar jēdzienu „patriotisms”. 2022. gada aptaujā respondentiem bija iespēja atzīmēt piecas aktivitātes, kas, viņuprāt, vislabāk raksturo patriotisku rīcību Latvijā (9. attēls). Biežāk minētās atbildes bija „godprātīgi veikt savu darbu, apzinīgi strādāt, mācīties” – 47 %, „ievērot likumus” – 40 %, „iemācīties valsts valodu” – 38 %, „nebraukt prom no Latvijas” – 31 %, kā arī „zināt un kopt latviešu tautas kultūru, tradīcijas, svētkus”, „būt konstruktīvi kritiskam, atklāti runāt par problēmām” – 30 %. Tātad respondentu uzskatos dominē ideja, ka būt patriotam, pirmkārt, ir nedarīt neko sliktu, proti, veikt savus ikdienas pienākumus un ievērot likumus, tomēr tā ir samērā ierobežota izpratne par patriotismu, jo tas paredz arī nesavtīgu darbošanos kopējam labumam.

Citiem vārdiem, būt patriotam nozīmē izdarīt valsts un sabiedrības labā kaut ko mazliet vairāk par saviem ikdienas pienākumiem, bet šāda patriotisma izpratne Latvijas sabiedrībā vēl ir jāveido. Valsts aizsardzības aspektā kā problēma jāidentificē fakts, ka viena no retāk minētajām atbildēm bija „iestāties Zemessardzē un Jaunsardzē (kara gadījumā aizstāvēt Latviju)” – 14 %. Tātad, lai arī lielākā daļa Latvijas sabiedrības sevi uzskata par patriotiem, tas nenozīmē arī tikpat augstu gatavību aizstāvēt valsti militāra konflikta gadījumā, jo jēdzienā „patriotisms” Latvijas sabiedrības lielākā daļa ieliek cita veida saturu – tas pamatā ir fokuss uz savu privāto darbības jomu, likumpaklausību un nacionālās kultūras uzturēšanu. Aktīva darbošanās politiskajos procesos, valsts aizsardzībā un līdzilvēku labā ir daudz mazāk izteikta respondentu uzskatos par patriotisku rīcību.

9. attēls: Kuras piecas aktivitātes vislabāk raksturo patriotisku rīcību Latvijā? (respondentu sniegto atbilžu skaits %)

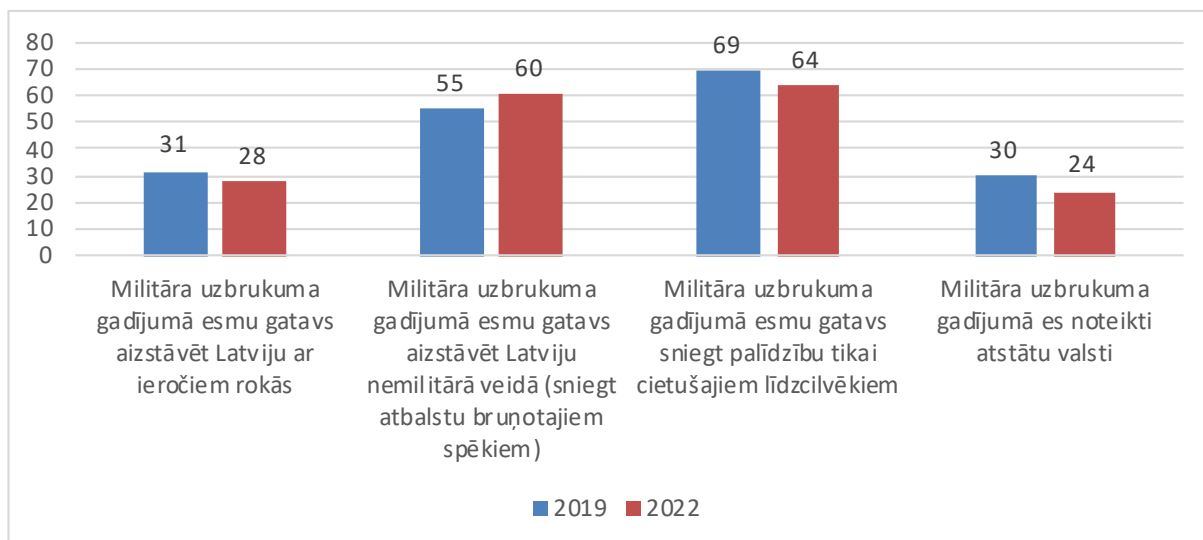
Avots: SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Latvijas sabiedrības ierasti atturīgā attieksme pret līdzdalību valsts aizsardzībā ir redzama jautājumā par respondentu iespējamo rīcību militāra konflikta gadījumā (10. attēls). Salīdzinājumā ar 2019. gadu to respondentu skaits, kuri militāra uzbrukuma gadījumā būtu gatavi aizstāvēt Latviju ar ieročiem rokās, ir pat nedaudz samazinājies – no 31 % līdz 28 %. Tomēr šīs svārstības ir statistiskās kļūdas robežās, līdz ar to var secināt, ka ilgtermiņa tendence Latvijas sabiedrībā ir tāda, ka aptuveni trešdaļa iedzīvotāju socioloģiskajās aptaujās pauž gatavību aizstāvēt valsti militārā veidā. Šeit svarīgi uzsvērt, ka tie ir tikai aptauju dati: iedzīvotāju faktiskā uzvedība militāra konflikta gadījumā var būt citāda, jo tie ir principiāli atšķirīgi ārējie apstākļi. Piemēram, pirms Krievija uzsāka pilna mēroga karu Ukrainā, socioloģiskie dati uzrādīja, ka 44,9 % aptaujāto Ukrainā bija gatavi aizstāvēt valsti,⁹ bet pēc kara sākuma šis rādītājs izauga

⁹Semeņuks, M. (2022). *Сколько украинцев готовы защищать страну в случае агрессии России: результаты социопроса*. OBOZREVATEL, 2. februāris. Pieejams: <https://news.obozrevatel.com/society/skolko-ukrain-tsev-gotovy-i-zaschischat-stranu-v-sluchae-agressii-rossii-rezultatyi-sotsoprosa.htm> (aplūkots 20.05.2022.).

līdz 80 %.¹⁰ Iespējams, ka Valsts aizsardzības mācība, kas kļūs par obligātu mācību priekšmetu 2024. gadā,¹¹ un Valsts aizsardzības dienests, kura koncepcija tika izstrādāta 2022. gadā ar mērķi panākt, lai visi Latvijas pilsoņi – vīrieši vecumā no 18 līdz 27 gadiem – apgūtu militārās pamatiemaņas,¹² pakāpeniski palielinās arī sabiedrības gribu aizstāvēt valsti, tomēr pagaidām tas ir tikai pieņēmums.

10. attēls: Rīcība militāra uzbrukuma gadījumā (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

Avots: Latvijas Fakti. (2019). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Jautājumā par rīcību militāra uzbrukuma gadījumā redzamas būtiskas atšķirības uzskatos starp respondentiem pēc ģimenē lietotās valodas (11. attēls). Aizstāvēt Latviju ar ieročiem rokās būtu gatavi 36 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē un tikai 14 % – ar krievu valodu ģimenē. Aizstāvēt Latviju nemilitārā veidā būtu gatavi 72 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē un 41 % – ar krievu valodu. Sniegt palīdzību tikai cietušajiem cilvēkiem būtu gatavi vairāk nekā 60 % abās respondentu grupās, bet gatavību pamest valsti lielākā mērā pauda respondenti ar krievu valodu ģimenē – 29 % pretstatā 21 % ar latviešu valodu ģimenē.

Lai dziļāk izprastu, kāds ir Latvijas sabiedrībā dominējošais patriotisma veids, DSPC 2018. gadā izmantoja Paulīnes Kleingeldas (Pauline Kleingeld) piedāvāto patriotisma veidu klasifikāciju, kurā izdalīti trīs patriotisma veidi: pilsonisks, nacionālistisks un pazīmēs balstīts.¹³ Aptaujas anketā tika formulēts katram patriotisma veidam raksturīgais iemesls mīlestībai pret valsti: pilsoniska patriotisma gadījumā tā ir demokrātiska valsts iekārta un vērtības; nacionālistisks patriotisms akcentē piederību etniskai grupai, kas vēsturiski saistīta ar valsts teritoriju; pazīmēs balstīts patriotisms izceļ valstij raksturī-

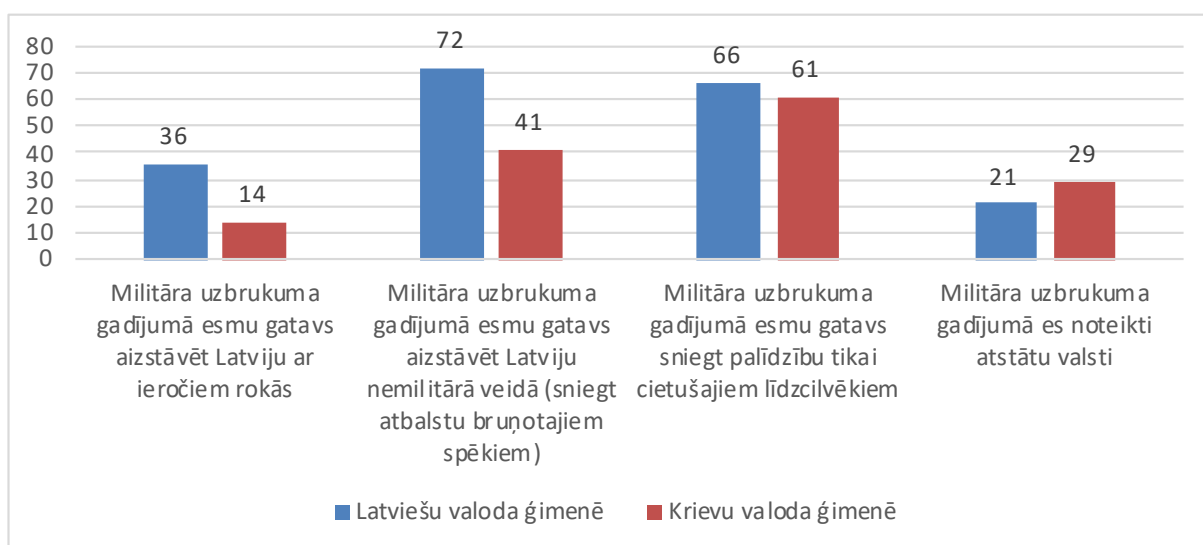
¹⁰Orlova, V. (2022). 80 % украи́нцев готовы защищать целостность Украины с оружием в руках – опрос. UNIAN, 2. marts. Pieejams: <https://www.unian.net/war/80-ukraincev-gotovy-zashchishchat-celostnost-t-ukrainy-s-oruzhiem-v-rukah-opros-novosti-vtorzheniya-rossii-na-ukrainu-11725273.html> (aplūkots 20.05.2022.).

¹¹Valsts aizsardzības mācība. (n. d.). Jaunsardzes centrs. Pieejams: <https://www.jc.gov.lv/lv/valsts-aizsardzibas-maciba> (aplūkots 18.01.2023.).

¹²Valsts aizsardzības dienests. (n. d.). Aizsardzības ministrija. Pieejams: <https://www.mod.gov.lv/lv/valsts-aizsardzibas-dienest> (aplūkots 18.01.2023.).

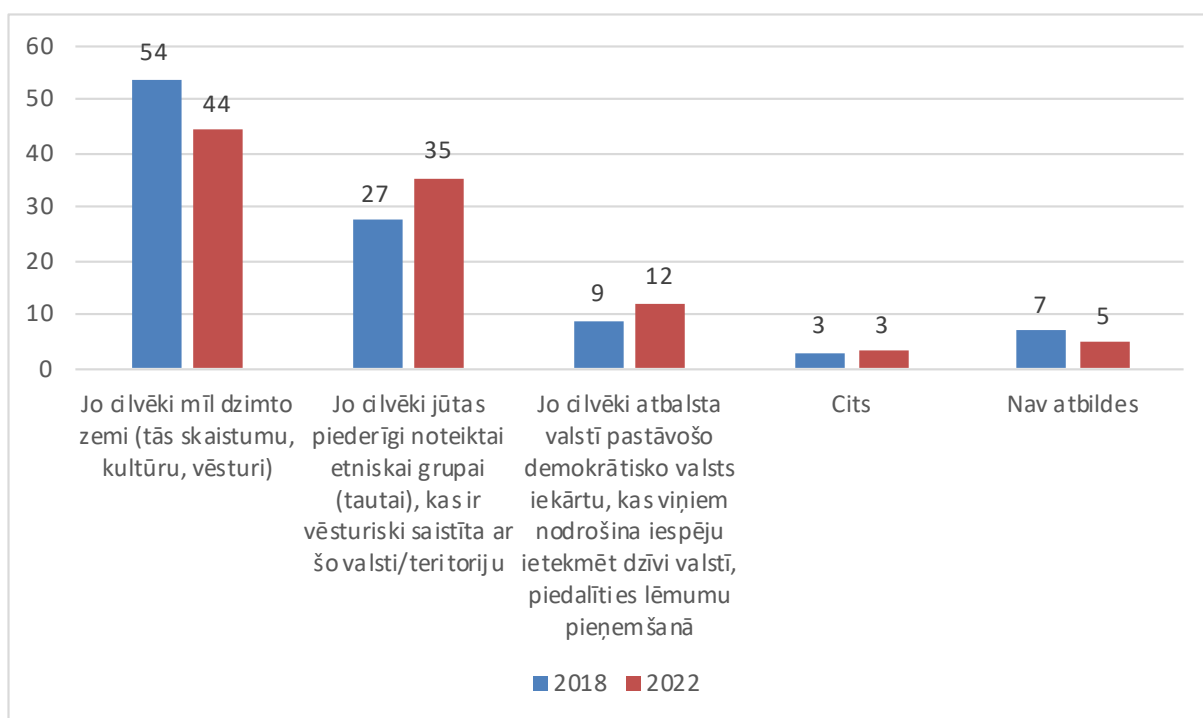
¹³Kleingeld, P. (2000). Kantian Patriotism. *Philosophy & Public Affairs*, 29(4), 313–341.

11. attēls: Rīcība militāra uzbrukuma gadījumā (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt, pēc ģimenē lietotās valodas)

Avots: Latvijas Fakti. (2019). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

12. attēls: Kas jums šķiet galvenais iemesls tam, lai būtu patriots/e? (respondentu skaits %)

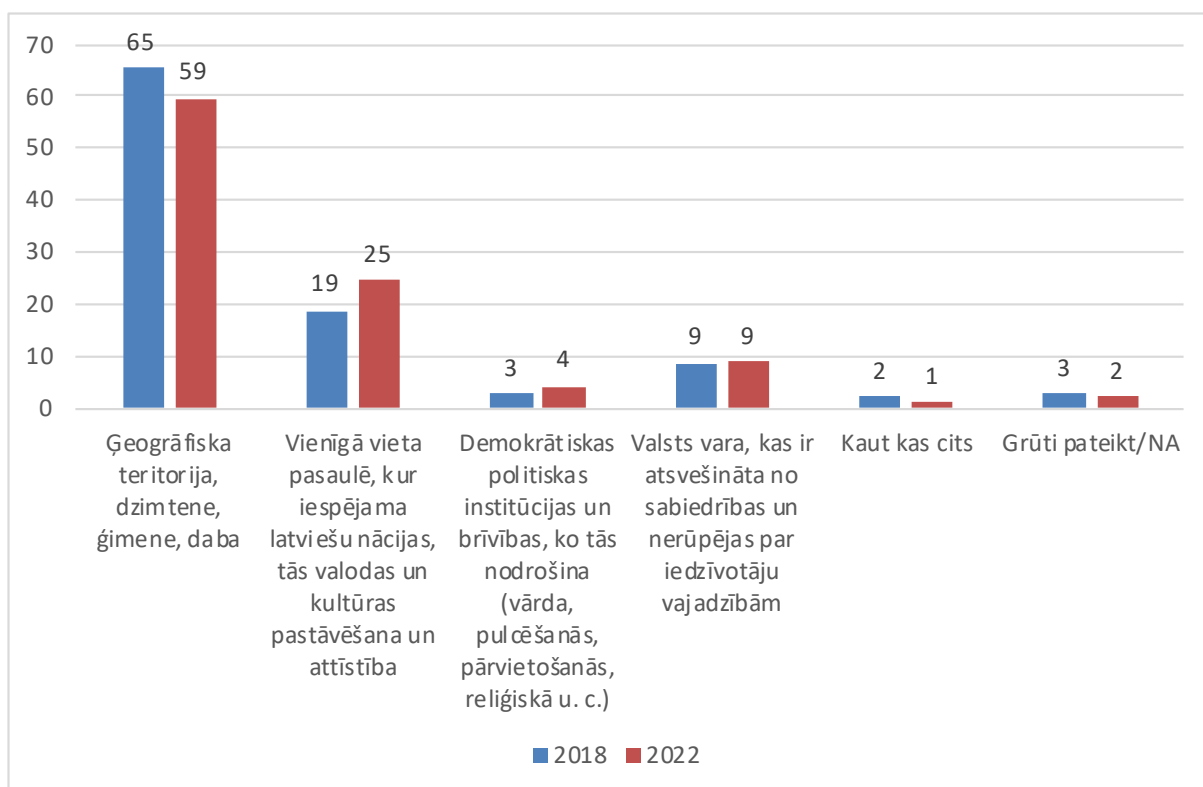
Avots: Latvijas Fakti. (2019). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

gās īpašības, piemēram, dabas skaistumu, vēsturi, kultūru (12. attēls). Šāda pieeja ļāva dziļāk izprast Latvijas sabiedrības izpratni par patriotismu un faktoriem, kas nosaka pieķeršanos valstij. 2018. gada pētījums uzrādīja tendenci, ka Latvijā visizteiktākais ir pazīmēs balstīts patriotisms, jo 54 % respondentu kā patriotisma iemeslu minēja mīlestību pret dzimto zemi un tās skaistumu, kultūru un vēsturi, bet tikai 9 % respondentu

kā būtiskāko norādīja demokrātisku valsts iekārtu, kas ļāva izdarīt secinājumu, ka Latvijas sabiedrībā ir izteikts pilsoniskā patriotisma deficīts. Jautājuma formulējums ir vispārīgs un nav saistīts ar konkrētu valsts vērtējumu, bet raksturo respondentu iekšējo motivāciju patriotismam.

2022. gada dati uzrāda izmaiņas Latvijas sabiedrības uzskatos, jo ir samazinājies respondentu skaits, kuru viedoklis atbilst pazīmēs balstītam patriotismam – 2022. gadā to ir tikai 44 %, bet no 27 % 2018. gadā līdz 35 % 2022. gadā ir pieaudzis atbalsts nacionālistiskai patriotisma izpratnei. Tāpat nedaudz ir pieaudzis pilsonisko patriotu skaits – 2022. gadā demokrātiski valsts pārvaldes principi un pilsoniskā līdzdalība bija svarīga 12 % respondentu pretstatā 9 % 2018. gadā.

13. attēls: Ar ko no šī jums primāri asociējas jēdziens „Latvijas valsts”? (respondentu skaits %)

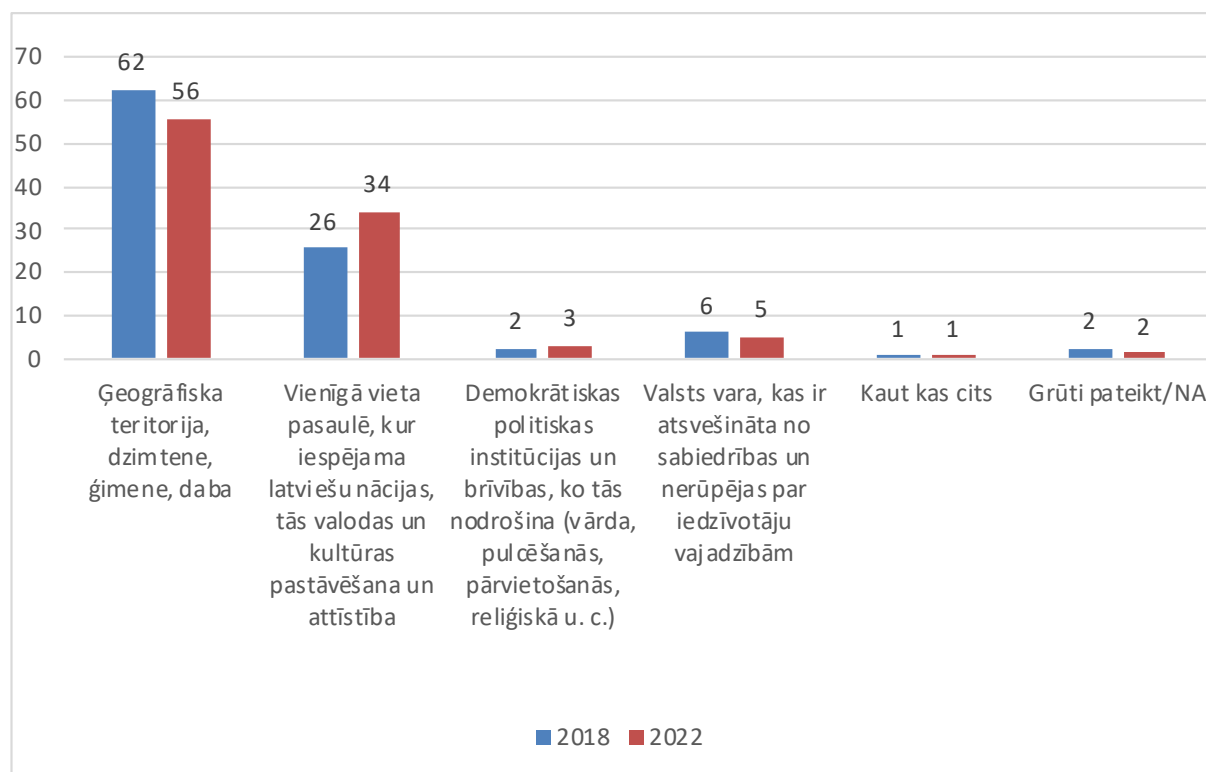

Avots: SKDS. (2018). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Nacionālisma pieaugums izpratnē par patriotismu varētu būt saistīts ar veidu, kā Krievija Ukrainā īsteno pilna mēroga karu, jo Krievijas bruņoto spēku rīcība (masveida civiliedzīvotāju un civilās infrastruktūras iznīcināšana) rāda, ka kara faktiskais mērķis ir Ukrainas valstiskuma un nacionālās identitātes iznīcināšana. Tā kā Krievijas potenciālā agresija ir risks arī citu kaimiņvalstu nacionālajai drošībai, Krievijas īstenotais karš ir aktualizējis valstiskuma un nacionālās identitātes jautājumus arī Latvijā. Latvijas kā nacionālas valsts nozīmes pieaugumu sabiedrības uztverē var redzēt arī atbildēs uz jautājumu par asociācijām ar jēdzienu „Latvijas valsts” (13. attēls), jo Latvijas Republikas Satversmes preambulā definētajai Latvijas kā nacionālas valsts pastāvēšanas jēgai, ka „Latvijas valsts ir vienīgā vieta pasaulē, kur iespējama latviešu nācijas, tās valodas un

kultūras pastāvēšana un attīstība”,¹⁴ 2018. gadā piekrita 19 % respondentu, bet 2022. gadā – 25 %.

14. attēls: Ar ko no šī jums primāri asociējas jēdziens „Latvijas valsts”? (respondentu skaits % ar latviešu valodu ģimenē)

Avots: SKDS. (2018). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

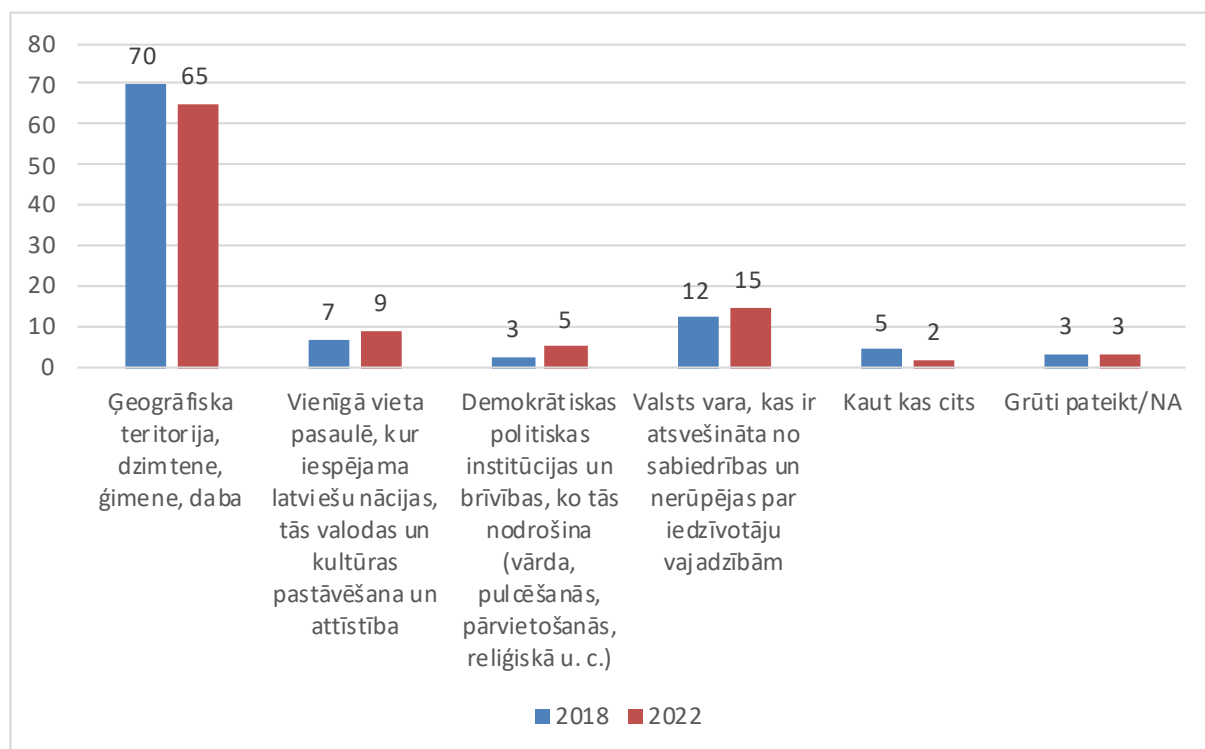
Jautājums par jēdziena „Latvijas valsts” izpratni (13. attēls) arī ir veidots uz iepriekš aprakstīto patriotisma klasifikācijas veidu pamata, un arī uzrāda lielāko atbalstu pazīmēs balstītam patriotisma veidam, jo 65 % respondentu 2018. gadā un 59 % respondentu 2022. gadā piekrita apgalvojumam, ka Latvijas valsts primāri ir „ģeogrāfiska teritorija, dzimtene, ģimene, daba”. Tiesa, šajā jautājuma formulējumā tika piedāvāts vēl viens atbildes variants, kas respondentiem dotu iespēju izpaust negatīvu attieksmi, ņemot vērā pastāvošo plaisu starp valsti un sabiedrību. Tomēr tikai 9 % respondentu gan 2018., gan 2022. gadā Latvijas valsts asociējas ar „valsts varu, kas ir atsvešināta no sabiedrības un nerūpējas par iedzīvotāju vajadzībām”, kas uzrāda salīdzinošu zemu kritiskas attieksmes pret valsti līmeni.

Turpretī jautājumā par jēdziena „Latvijas valsts” izpratni var konstatēt atšķirības uzskatos atkarībā no ģimenē lietotās valodas. Starp respondentiem ar latviešu valodu ģimenē (14. attēls) pieaudzis atbalsts izpratnei par Latviju kā nacionālu valsti. Uzskatām, ka Latvija ir „vienīgā vieta pasaulē, kur iespējama latviešu nācijas, tās valodas un kultūras pastāvēšana un attīstība”, 2018. gadā piekrita 26 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē, bet 2022. gadā – 34 %.

Turpretī tikai 9 % respondentu ar krievu valodu ģimenē 2022. gadā jēdziena „Latvijas valsts” izpratne bija saistīta ar Latviju kā nacionālu valsti (15. attēls). Tāpat respondenti ar krievu valodu ģimenē daudz lielākā mērā atbalstīja kritisko viedokli par

¹⁴Latvijas Republikas Satversme. Latvijas Vēstnesis, 43, 01.07.1993. <https://likumi.lv/ta/id/57980>

15. attēls: Ar ko no šī jums primāri asociējas jēdziens „Latvijas valsts”? (respondentu skaits % ar krievu valodu ģimenē)

Avots: SKDS. (2018). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Latviju kā no iedzīvotājiem atsvešinātu valsts varu – 15 % 2022. gadā pretstatā 5 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē (14. attēls). Tomēr abās valodu grupās redzama izteikti zema izpratne par Latviju kā demokrātisku valsti, kas nodrošina pamata brīvības un iespēju līdzdarboties un ietekmēt politiskos procesus. Tāpat biežāk minētā atbilde abās valodu grupās bija tā, ka Latvijas valsts pirmkārt ir ģeogrāfiska teritorija. Tātad kopumā Latvijas sabiedrībā vēl ir jāveido un jāveicina izpratne par valstiskuma, demokrātisku valsts pārvaldes principu un vērtību nozīmi.

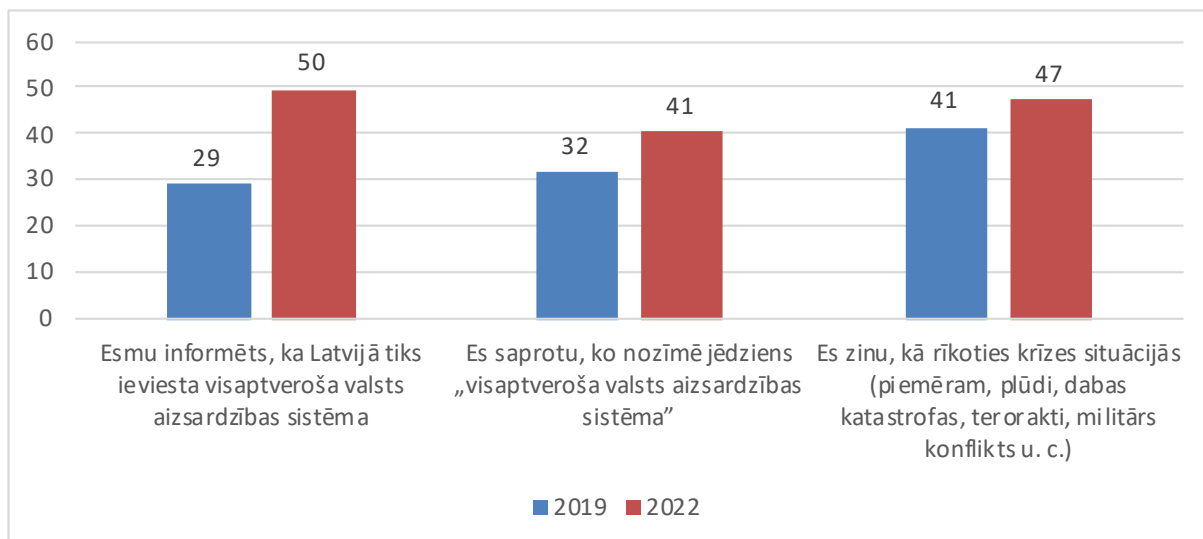
Uzticēšanās institūcijām krīzēs un ikdienā

Valsts un sabiedrības attiecības valsts aizsardzības aspektā vistiešāk izpaužas visaptverošā valsts aizsardzībā, kas balstās uz visas sabiedrības līdzdalību un gatavību krīzes situācijām (16. attēls). 2022. gadā ir pieaugusi sabiedrības informētība par to, ka Latvijā tiks ieviesta visaptveroša valsts aizsardzības sistēma, – to atzina 50 % respondentu pretstatā 29 % 2019. gadā. Tāpat no 32 % 2019. gadā līdz 41 % 2022. gadā ir pieaugusi respondentu izpratne par visaptverošas valsts aizsardzības jēdzienu, kā arī ir audzis respondentu pašvērtējums par zināšanām, kā rīkoties krīzes situācijās, – 41 % 2019. gadā un 47 % 2022. gadā.

Analizējot datus pēc respondentu ģimenē lietotās valodas (17. attēls), redzams, ka tie, kuri ģimenē lieto latviešu valodu, ir labāk informēti par visaptverošu valsts aizsardzību un rīcību krīzes situācijās: 55 % atzina, ka ir informēti par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu Latvijā, 46 % saprot, ko nozīmē jēdziens „visaptveroša

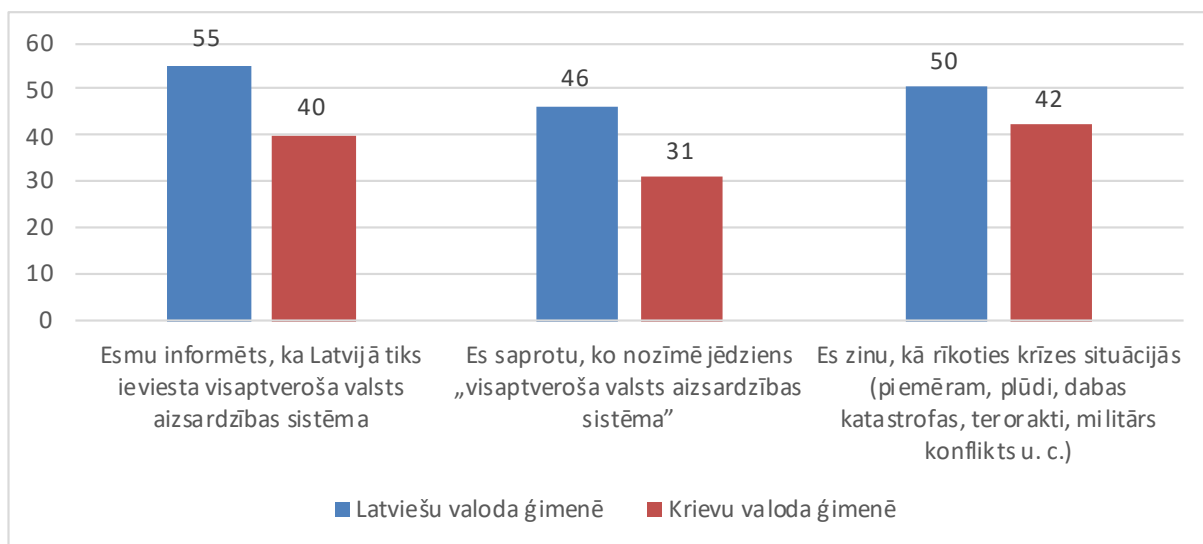
valsts aizsardzība”, un 50 % uzskata, ka zina, kā rīkoties krīzes situācijā. Starp respondentiem ar krievu valodu ģimenē šie rādītāji ir zemāki – attiecīgi 40 %, 31 % un 42 %. Tātad komunikācija par visaptverošu valsts aizsardzību un rīcību krīzes situācijās mazākā mērā ir sasniegusi Latvijas iedzīvotājus ar krievu valodu ģimenē.

16. attēls: Zināšanas par visaptverošu valsts aizsardzību un rīcību krīzes situācijā (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

Avots: Latvijas Fakti. (2019). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

17. attēls: Zināšanas par visaptverošu valsts aizsardzību un rīcību krīzes situācijā (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt, pēc ģimenē lietotās valodas)

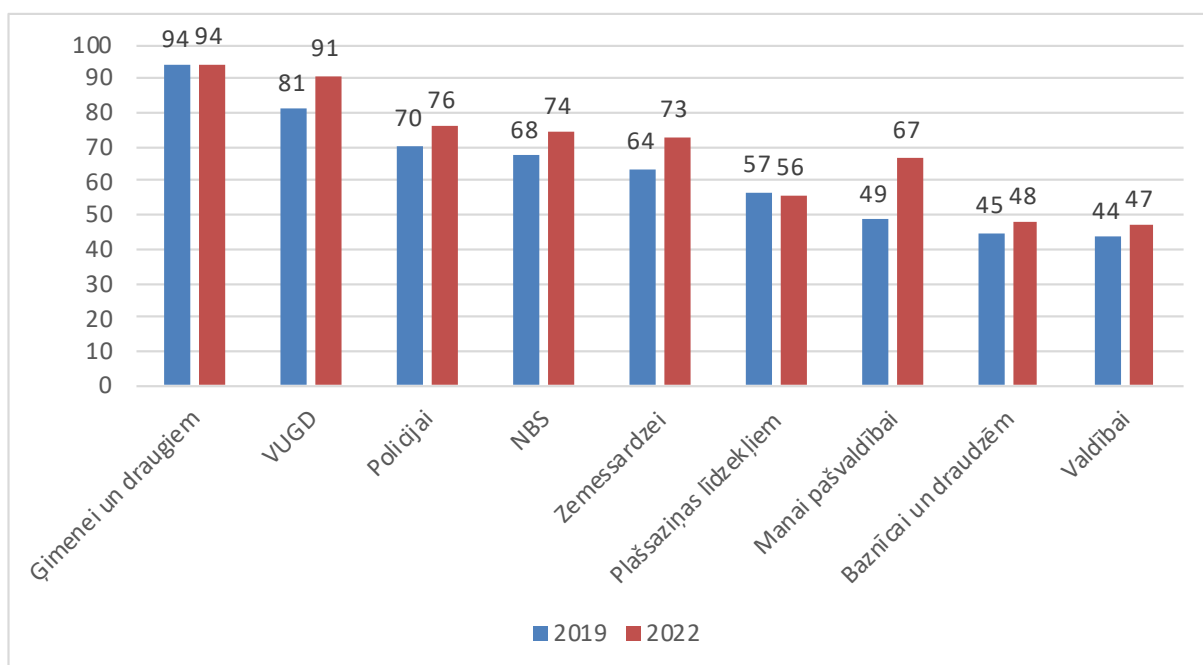

Avots: SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Krīzēs nozīmīga ir ne tikai katra iedzīvotāja individuālā gatavība, bet arī dažādu institūciju un spēka struktūru loma, kuru darbības efektivitāte ir atkarīga arī no tā, cik lielā mērā sabiedrība tām uzticas (18. attēls). Gan 2019. gadā, gan 2022. gadā 94 % Latvijas sabiedrības krīzēs uzticētos savai ģimenei un draugiem. Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests (VUGD) ir institūcija ar otru augstāko uzticēšanās līmeni krīzes situācijās – 2019. gadā VUGD uzticētos 81 % respondentu, bet 2022. gadā šis rādītājs

pieauga līdz 91 %. Tāpat trīs gadu laikā ir auguši uzticēšanās rādītāji policijai – 70 % 2019. gadā un 76 % 2022. gadā, Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem (NBS) – 68 % 2019. gadā un 74 % 2022. gadā un Zemessardzei – 64 % 2019. gadā un 73 % 2022. gadā. Gandrīz nemainīga ir palikusi uzticēšanās plašsaziņas līdzekļiem, kuriem krīzes situācijā uzticētos vairāk nekā puse Latvijas iedzīvotāju. Būtiski augusi uzticēšanās pašvaldībām, jo 2019. gadā tikai 49 % respondentu atzina, ka krīzes situācijā uzticētos savai pašvaldībai, bet 2022. gadā šis rādītājs ir 67 %. Tā ir interesanta tendence, kas ir tālākas izpētes vērtā, jo pašvaldībām patiešām ir būtiska loma krīzēs. Kā viens no iespējamajiem skaidrojumiem varētu būt pašvaldību vēlēšanu rezultāti Rīgā 2020. gadā, kad uzvarēja tā saucamās „latviskās partijas”, jo pašvaldībām 2022. gadā uzticas 74 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē pretstatā 57 % ar krievu valodu (19. attēls). Uzticēšanās baznīcai un draudzēm un valdībai trīs gadu laikā ir piedzīvojusi niecīgu izaugsmi – tām uzticas attiecīgi 48 % un 47 % respondentu 2022. gadā.

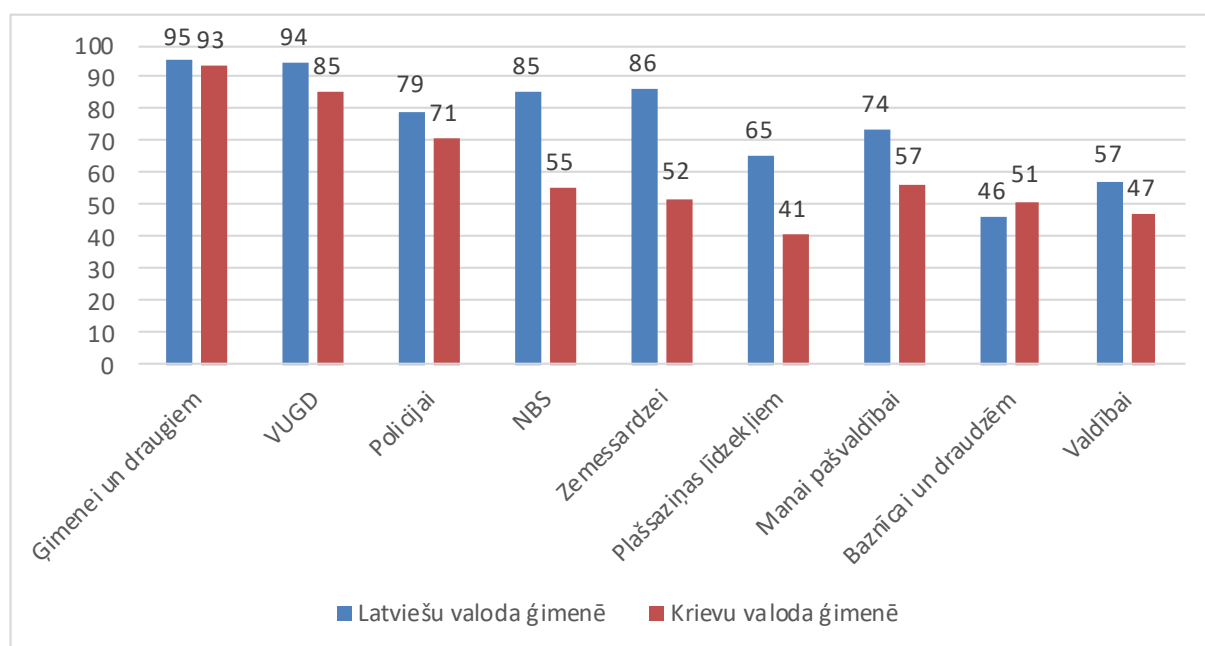
18. attēls: Kam jūs uzticētos krīzes situācijā? (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

Avots: Latvijas Fakti. (2019). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

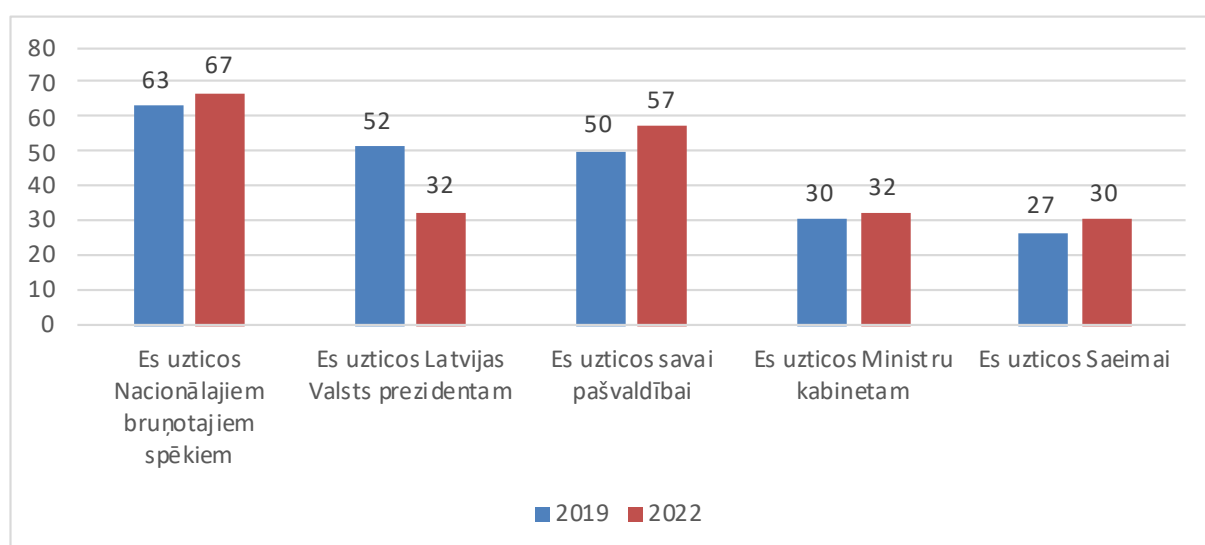
Salīdzinot aptaujas datus par uzticēšanos institūcijām krīzēs pēc ģimenē lietotās valodas (19. attēls), var secināt, ka kopumā respondenti ar latviešu valodu ģimenē ir augstāks uzticēšanās līmenis, izņemot uzticēšanos baznīcām un draudzēm, kurām 2022. gadā krīzēs uzticētos 51 % respondentu ar krievu valodu ģimenē un tikai 46 % ar latviešu valodu ģimenē. Starp respondentiem ar latviešu valodu ģimenē baznīca un draudzes ir institūcija ar viszemāko uzticēšanās līmeni, turpretī respondenti ar krievu valodu ģimenē vismazāk uzticas plašsaziņas līdzekļiem – 41 %. Tāpat nozīmīgas atšķirības abās valodu grupās ir konstatējamas attiecībā pret bruņotajiem spēkiem. NBS un Zemessardzei krīzēs uzticētos attiecīgi 85 % un 86 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē un tikai 55 % un 52 % ar krievu valodu.

19. attēls: Kam jūs uzticētos krīzes situācijā? (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt, pēc ģimenē lietotās valodas)

Avots: SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

20. attēls: Uzticēšanās institūcijām (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

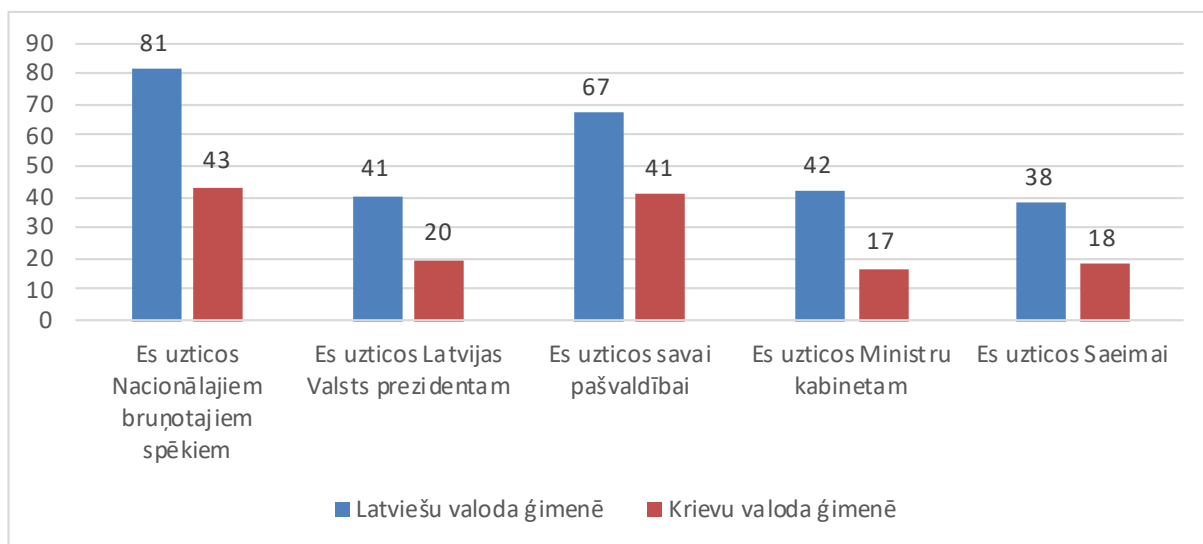

Avots: Latvijas Fakti. (2019). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

DSPC pētījumos ir mērīta uzticēšanās NBS un politiskajām institūcijām ne tikai krīzēs, bet kopumā (20. attēls). Salīdzinājumā ar politiskajām institūcijām NBS ir augstākais uzticēšanās līmenis – 2019. gadā NBS uzticējās 63 % respondentu, bet 2022. gadā šis rādītājs ir nedaudz kāpis līdz 67 %. Latvijas Valsts prezidentam 2019. gadā uzticējās 52 % respondentu, kas bija otrs augstākais rādītājs, taču 2022. gadā tas ir pazeminājies līdz 32 %. Tomēr uzticēšanās rādītāju kritums Valsts prezidentam drīzāk

būtu skaidrojams ar tēla veidošanu, nevis ar Krievijas-Ukrainas kara ietekmi.¹⁵ 2022. gadā ir augusi uzticēšanās pašvaldībām: 57 % respondentu salīdzinājumā ar 50 % 2019. gadā. Uzticēšanās Ministru kabinetam un Saeimai ir augusi nebūtiski, attiecīgi no 30 % 2019. gadā līdz 32 % 2022. gadā un no 27 % 2019. gadā līdz 30 % 2022. gadā.

21. attēls: Uzticēšanās institūcijām (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt, pēc ģimenē lietotās valodas)

Avots: SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Analizējot datus par uzticēšanos institūcijām pēc ģimenē lietotās valodas (21. attēls), var konstatēt būtiski zemākus rādītājus starp respondentiem ar krievu valodu ģimenē. NBS uzticas 81 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē pretstatā 43 % respondentu ar krievu valodu ģimenē, tomēr jāuzsver, ka uzticēšanās NBS krievvalodīgo vidū ir augusi, jo 2019. gadā šis rādītājs bija tikai 34 %.¹⁶ Turklāt no pētījumā iekļautajām institūcijām NBS ir augstākais uzticēšanās līmenis respondentu ar krievu valodu ģimenē vidū, kā arī NBS ir vienīgā no šīm institūcijām, kurai ir augusi uzticēšanās krievvalodīgo respondentu vidū.

Uzticēšanās Latvijas Valsts prezidentam saruka no 34 % 2019. gadā līdz 20 % 2022. gadā, uzticēšanās pašvaldībām – no 49 % 2019. gadā līdz 41 % 2022. gadā, Ministru kabinetam – no 25 % 2019. gadā līdz 17 % 2022. gadā, Saeimai – no 20 % 2019. gadā līdz 18 % 2022. gadā. Uzticēšanās NBS pieaugums Latvijas krievvalodīgu vidū varētu būt skaidrojams ar Krievijas-Ukrainas kara ietekmi, jo arī starp respondentiem ar krievu valodu ģimenē ir būtiski palielinājusies izpratne, ka Krievijas īstenotā politika ir viens no lielākajiem draudiem Latvijas sabiedrībai. 2019. gadā tā domāja tikai 15 % respondentu ar krievu valodu ģimenē,¹⁷ bet 2022. gadā – 54 % (Latvijas sabiedrībā kopumā izpratne par to, ka Krievija ir drauds, pieauga no 45 % 2019. gadā līdz 74 % 2022. gadā).¹⁸

¹⁵Lasmanis, J. (2022). Levits – visu laiku nemiletākais Valsts prezidents. *Neatkarīgā*, 10. janvāris. Pieejams: <https://neatkariga.nra.lv/politika/368616-levits-visu-laiku-nemiletakais-valsts-prezidents> (aplūkots 18.01.2022.).

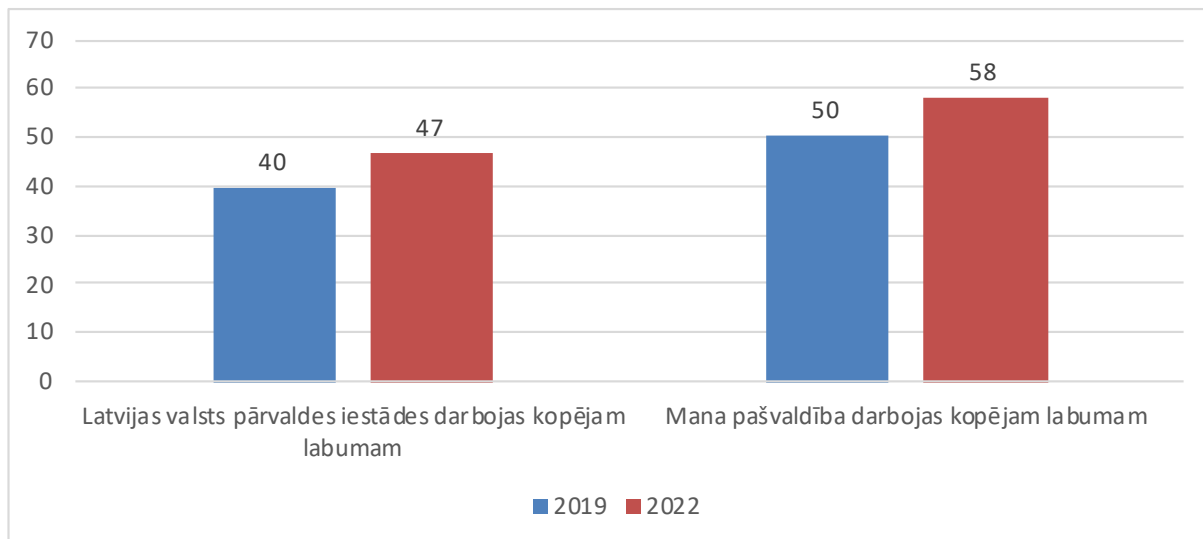
¹⁶2019. gada dati šeit un tālākajā salīdzinājumā: Bērziņa, I., Zupa, U. (2020). *Latvijas sabiedrības griba aizstāvēt valsti: veicinošie un kavējošie faktori*. Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija, Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs, 13. lpp. Pieejams: https://www.naa.mil.lv/sites/naa/files/document/DSPC_GribaAizstavetValsti_0.pdf (aplūkots 04.01.2023.).

¹⁷Turpat, 26 lpp.

¹⁸SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

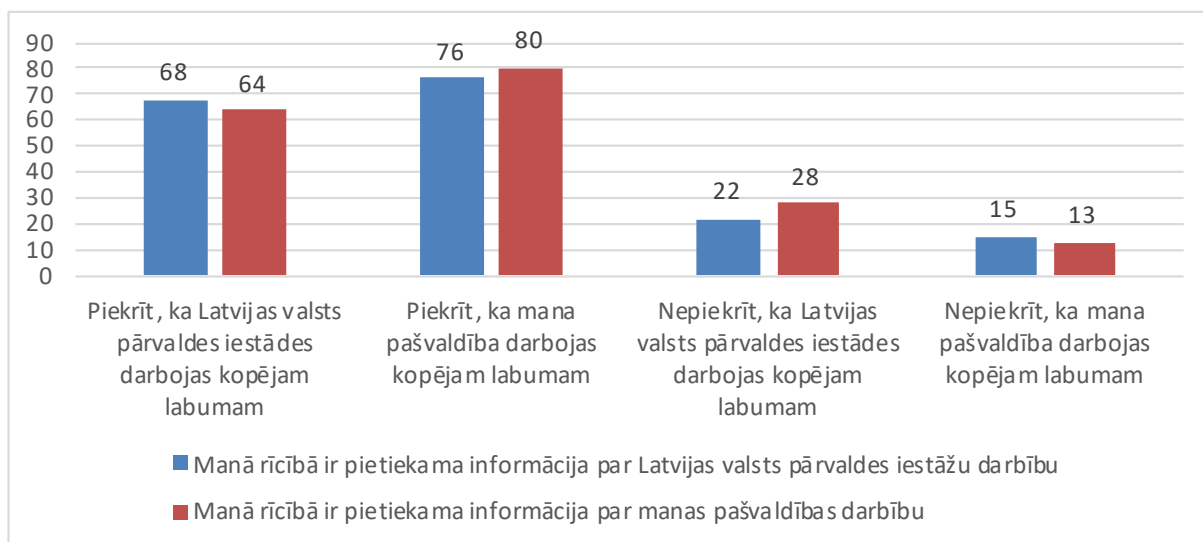
Tāpat arī iespējams, ka Ukrainas bruņoto spēku panākumi, tās Rietumu sabiedroto militāro tehnoloģiju pārākums pār Krievijas bruņojumu un Krievijas zaudējumi karā ir mazinājuši Latvijas krievvalodīgo pārliecību par Krievijas bruņoto spēku varenību, kas bija viens no iemesliem, kāpēc tie mazāk uzticējās NBS pirms Krievijas-Ukrainas kara.¹⁹

22. attēls: Institūciju darbošanās kopējam labumam (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

Avots: Latvijas Fakti. (2019). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

23. attēls: Institūciju darbošanās kopējam labumam atkarībā no informētības par to darbību (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

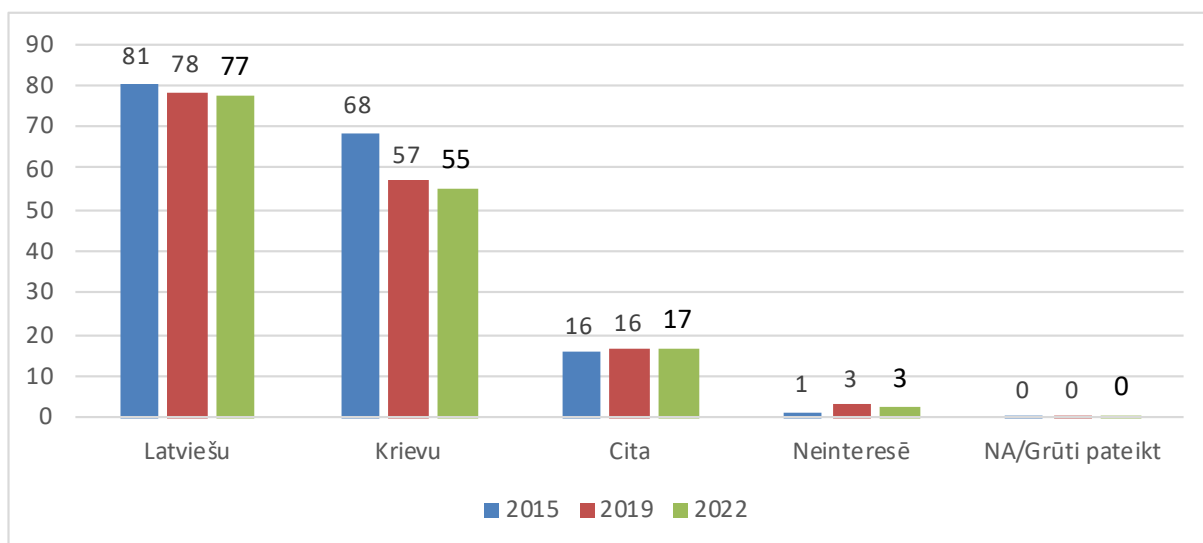
Avots: SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Pētījums uzrāda Latvijas valsts patriotu skaita pieaugumu pēdējo trīs gadu laikā (8. attēls). Pozitīvas attieksmes pret valsti pieaugums konstatējams arī respondentu uzskatos par valsts pārvaldes iestāžu un pašvaldību darbošanos kopējam labumam (22.

¹⁹Berzina, I. (2022). *Trust in the Latvian National Armed Forces among Russian-speakers in Latvia*. Centre for Security and Strategic Research Research report No. 01/22 June. Pieejams: <https://www.naa.mil.lv/sites/naa/files/document/Trust%20in%20the%20Latvian%20National%20Armed%20Forces%20among%20Russian-speakers%20in%20Latvia.pdf> (aplūkots 04.01.2023.).

attēls). Atbalsts uzskatam, ka Latvijas valsts pārvaldes iestādes darbojas kopējam labumam, ir palielinājies no 40 % 2019. gadā līdz 47 % 2022. gadā, bet uzskatam „mana pašvaldība darbojas kopējam labumam” – no 50 % 2019. gadā līdz 58 % 2022. gadā. Analizējot datus pēc respondentu ģimenē lietotās valodas, arī uzskatos par institūciju darbošanos kopējam labumam var konstatēt zemākus radītājus to respondentu vidū, kuri ģimenē lieto krievu valodu. Apgalvojumam, ka Latvijas valsts iestādes darbojas kopējam labumam, piekrīt 53 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē un 35 % ar krievu valodu ģimenē.²⁰ Uzskatu „mana pašvaldība darbojas kopējam labumam” atbalsta 65 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē un 48 % ar krievu valodu ģimenē.²¹

24. attēls: Kurā valodā jūs iegūstat informāciju no medijiem par notikumiem Latvijā un pasaulē? (respondentu skaits - %)

Avots: FACTUM. (2015). Aptauja NAA DSPC pētījuma „Aktuālas drošības problēmas Latvijā” vajadzībām; Latvijas Fakti. (2019). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Valsts pārvaldes iestāžu un pašvaldību darbības pozitīvs vērtējums ir saistīts ar augstāku informētības līmeni par tām (23. attēls). No tiem respondentiem, kuri piekrīt, ka viņu rīcībā ir pietiekama informācija par Latvijas valsts pārvaldes iestāžu darbību, 68 % arī piekrīt, ka Latvijas valsts pārvaldes iestādes darbojas kopējam labumam, un 76 % piekrīt, ka viņu pašvaldība darbojas kopējam labumam. No tiem respondentiem, kuri piekrīt, ka viņu rīcībā ir pietiekama informācija par savas pašvaldības darbību, 64 % piekrīt, ka Latvijas valsts pārvaldes iestādes darbojas kopējam labumam, un 80 % piekrīt, ka viņu pašvaldība darbojas kopējam labumam.

Šajā ziņā kā problēma jāidentificē, ka respondentu skaits, kuri atzīst, ka ir pietiekami informēti par Latvijas valsts pārvaldes iestāžu un savas pašvaldības darbību, ir salīdzinoši zems un pēdējo trīs gadu laikā ir pat nedaudz samazinājies. 2019. gadā 28 % respondentu piekrita, ka ir pietiekami informēti par valsts pārvaldes iestāžu darbību, bet 2022. gadā tādu bija 26 %. Savukārt pietiekami informēts par savas pašvaldības darbu 2019. gadā bija 41 % respondentu, bet 2022. gadā – vien 36 %.²² Tas rāda, ka

²⁰SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

²¹Turpat.

²²2019. gada dati pieejami: Bērziņa, I., Zupa, U. (2020). *Latvijas sabiedrības griba aizstāvēt valsti: veicinošie un kavējošie faktori*. Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija, Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs, 17. lpp.

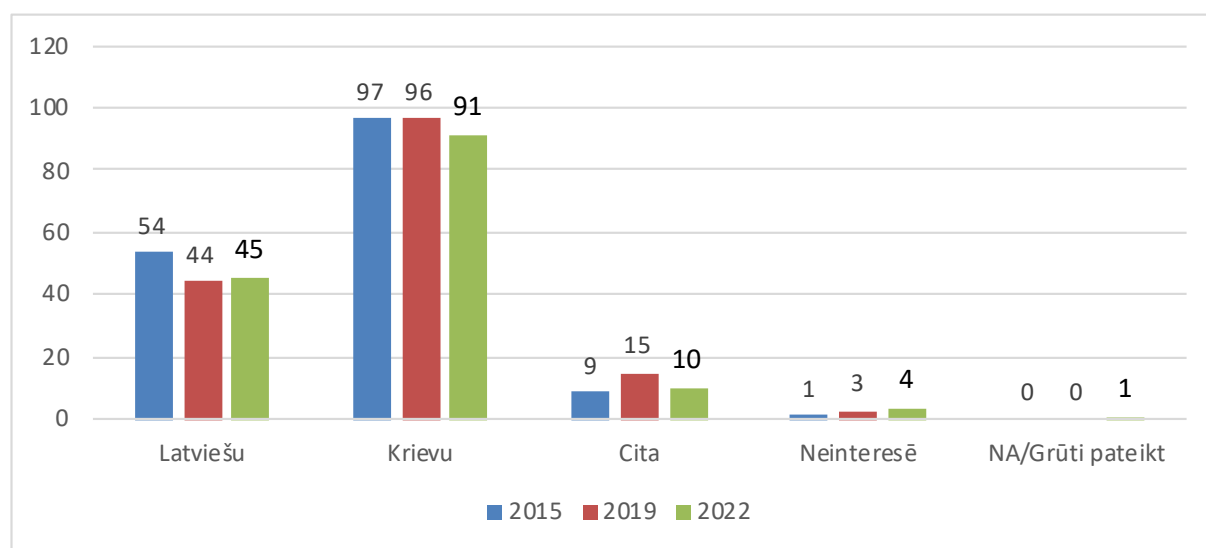
valdības un pašvaldību komunikācija ar iedzīvotājiem vēl ir pilnveidojama, un, ja tas izdotos, valsts un pašvaldību darbības vērtējums varētu būt augstāks, kas potenciāli varētu veicināt arī augstāku politisko uzticēšanos Latvijas sabiedrībā.

Mediju patēriņš

Ņemot vērā, ka Latvijas mediju telpā ilgtermiņā ir pieejams mediju saturs latviešu un krievu valodā, viens no svarīgiem jautājumiem mediju patēriņa ziņā ir par valodu, kādā respondenti iegūst informāciju no medijiem (24. attēls). Lielākoties Latvijas iedzīvotāji informāciju no medijiem iegūst latviešu valodā, tomēr ilgākā laika periodā var konstatēt nelielu tendenci samazināties mediju satura patēriņam latviešu valodā, jo 2015. gadā to atzina 81 % respondentu, bet 2022. gadā – 77 %. Tomēr būtiskāk ir samazinājies mediju satura patēriņš krievu valodā, kas 2015. gadā bija 68 %, bet 2022. gadā – 55 % līmenī. Tāpat noturīga tendence ir arī mediju satura patēriņš citā valodā, ko 2022. gadā minēja 17 % respondentu.

Starp respondentiem ar krievu valodu ģimenē var konstatēt noturīgu tendenci patērēt mediju satura valodas ziņā (25. attēls) – lielākā daļa jeb 91 % 2022. gadā atzina, ka izmanto krievu valodas mediju saturu, un mazāk nekā puse jeb 45 % izmanto arī latviešu valodas informatīvo telpu.

25. attēls: Kurā valodā jūs iegūstat informāciju no medijiem par notikumiem Latvijā un pasaulē? (respondentu skaits % ar krievu valodu ģimenē)

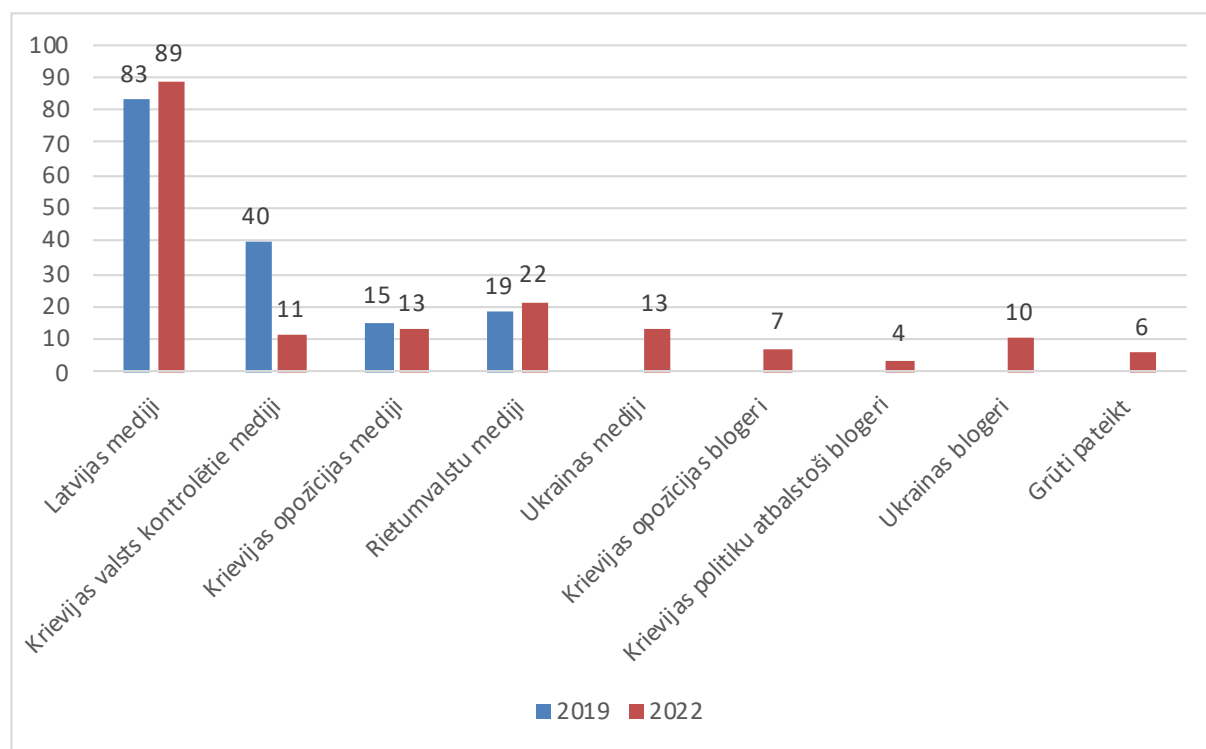
Avots: FACTUM. (2015). Aptauja NAA DSPC pētījuma „Aktuālas drošības problēmas Latvijā” vajadzībām; Latvijas Fakti. (2019). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Mediju satura patēriņā atkarībā no valodas būtiskas pārmaiņas Latvijas sabiedrībā nav notikušas, taču jaunas tendences var konstatēt mediju patēriņā pēc to valstiskās piederības (26. attēls). Reaģējot uz Krievijas īstenoto pilna mēroga karadarbību Ukrainā, Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome 2022. gadā aizliedza izplatīt

Pieejams: https://www.naa.mil.lv/sites/naa/files/document/DSPC_GribaAizstavetValsti_0.pdf (aplūkots 04.01.2023.); 2022. gada dati: SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Latvijā visas Krievijā reģistrētās televīzijas programmas,²³ kā arī liedza piekļuvi vairāk nekā 100 interneta vietnēm.²⁴ Visticamāk, šo darbību rezultātā Krievijas valsts kontrolēto mediju patēriņš saruka no 40 % 2019. gadā līdz 11 % 2022. gadā, bet Latvijas mediju patēriņš pieauga no 83 % 2019. gadā līdz 89 % 2022. gadā. Vienlaikus pat nedaudz samazinājās arī Krievijas opozīcijas mediju patēriņš, ko 2019. gadā atzina 15 % respondentu, bet 2022. gadā – 13 % respondentu, neraugoties uz to, ka, pieaugot represijām pret žurnālistiem Krievijā, Latvijā mājvietu atrada vairākas Krievijas neatkarīgo mediju redakcijas un Rietumvalstu mediju krievu valodas redakcijas.²⁵ Tātad šo redakciju atrašanās Latvijā nav palielinājusi Krievijas opozīcijas mediju satura patēriņu Latvijas sabiedrībā. Vienlaikus dati rāda, ka Krievijas opozīcijas medijus Latvijas sabiedrība 2022. gadā patērēja mazliet vairāk nekā Krievijas valsts kontrolētos medijus. Nedaudz palielinājies Rietumvalstu mediju satura patēriņš – no 19 % 2019. gadā līdz 22 % 2022. gadā. 13 % respondentu atzina, ka patērē Ukrainas medijus, 10 % Ukrainas blogeru veidoto saturu, 7 % Krievijas opozīcijas blogeru saturu, bet tikai 4 % norādīja, ka izmanto Krievijas politiku atbalstošu blogeru veidoto saturu.

26. attēls: Kuru valstu medijus – TV, radio, presi, interneta portālus, blogus – jūs izmantojat, lai iegūtu aktuālu informāciju par notikumiem Latvijā un pasaulē, tajā skaitā par karu Ukrainā? (respondentu skaits %)?

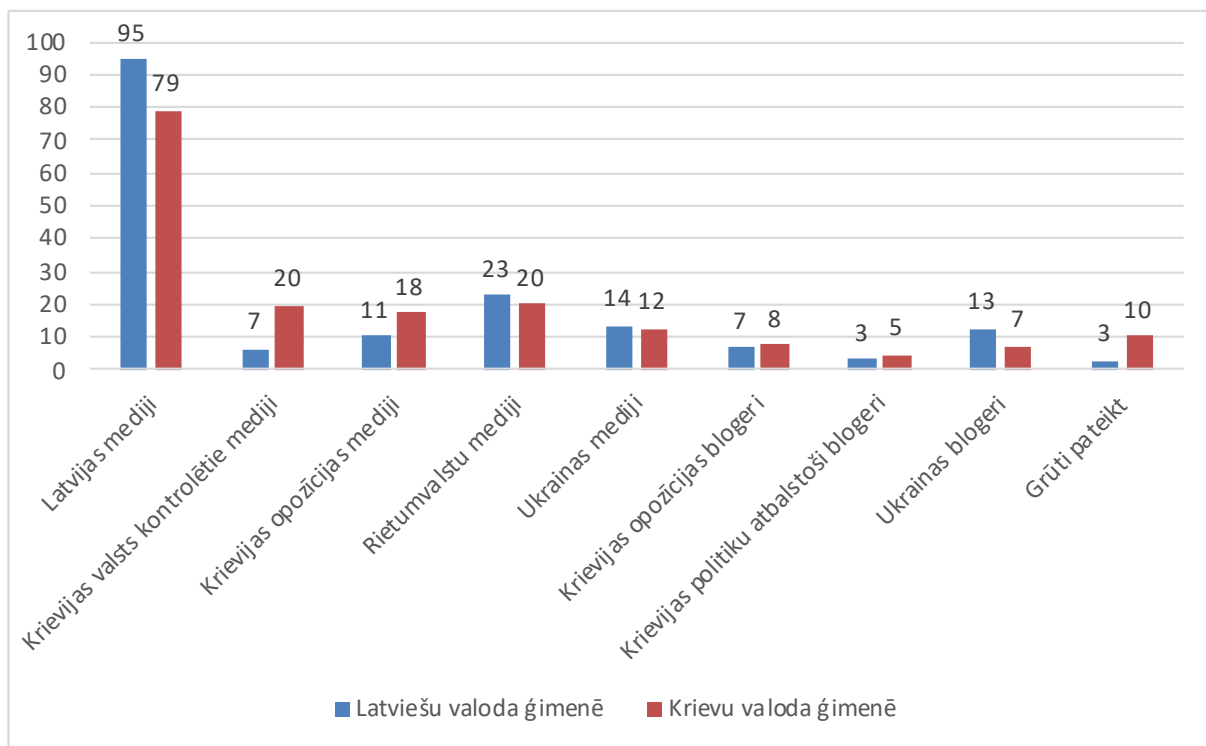
Avots: Latvijas Fakti. (2019). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

²³NEPLP. (2022). „NEPLP aizliedz 80 Krievijā reģistrētu TV programmu izplatīšanu Latvijā,” 7. jūnijs. Pieejams: <https://www.neplp.lv/lv/jaunums/neplp-aizliedz-80-krievija-registretu-tv-programmu-izplatisanu-latvija> (aplūkots 04.01.2023.)

²⁴NEPLP. (2022). „NEPLP saistībā ar apdraudējumu valsts drošībai ierobežo piekļuvi vēl 16 tīmekļvietnēm Latvijas teritorijā,” 13. jūlijs. Pieejams: <https://www.neplp.lv/lv/jaunums/neplp-saistiba-ar-apdraudejum-u-valsts-drosibai-ierobezo-piekluvi-vel-16-timeklvietnem-latvijas-teritorija> (aplūkots 04.01.2023.)

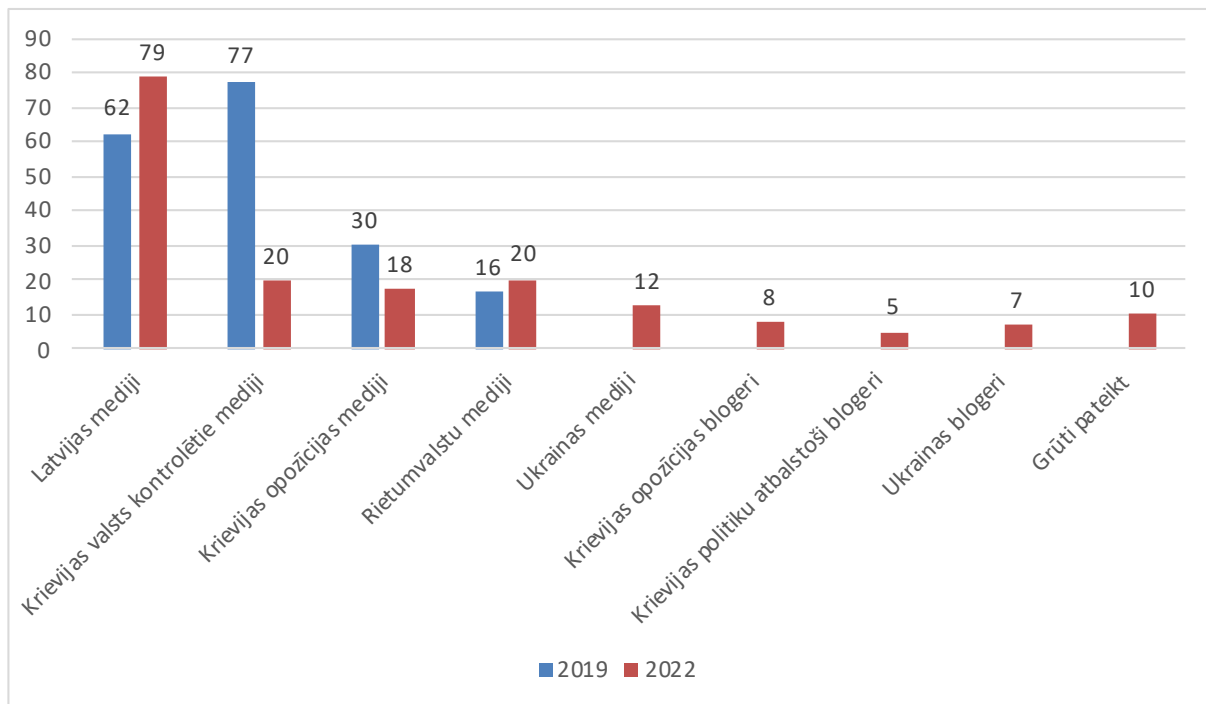
²⁵Maria Kugel, „Новый дом для журналистов. СМИ на русском языке переезжают в Латвию [New home for journalists. Media in Russian move to Latvia],” Radio Svoboda, March 31, 2022. Pieejams: <https://www.svoboda.org/a/noviy-dom-dlya-jurnalistov-smi-na-russkom-yazyke-pereezhayut-v-latviu/31779271.html>.

27. attēls: Kuru valstu medijus – TV, radio, presi, interneta portālus, blogus – jūs izmantojat, lai iegūtu aktuālu informāciju par notikumiem Latvijā un pasaulē, tajā skaitā par karu Ukrainā? (respondentu skaits % pēc ģimenē lietotās valodas)

Avots: Avoti: SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

28. attēls: Kuru valstu medijus – TV, radio, presi, interneta portālus, blogus – jūs izmantojat, lai iegūtu aktuālu informāciju par notikumiem Latvijā un pasaulē, tajā skaitā par karu Ukrainā? (respondentu skaits % ar krievu valodu ģimenē)

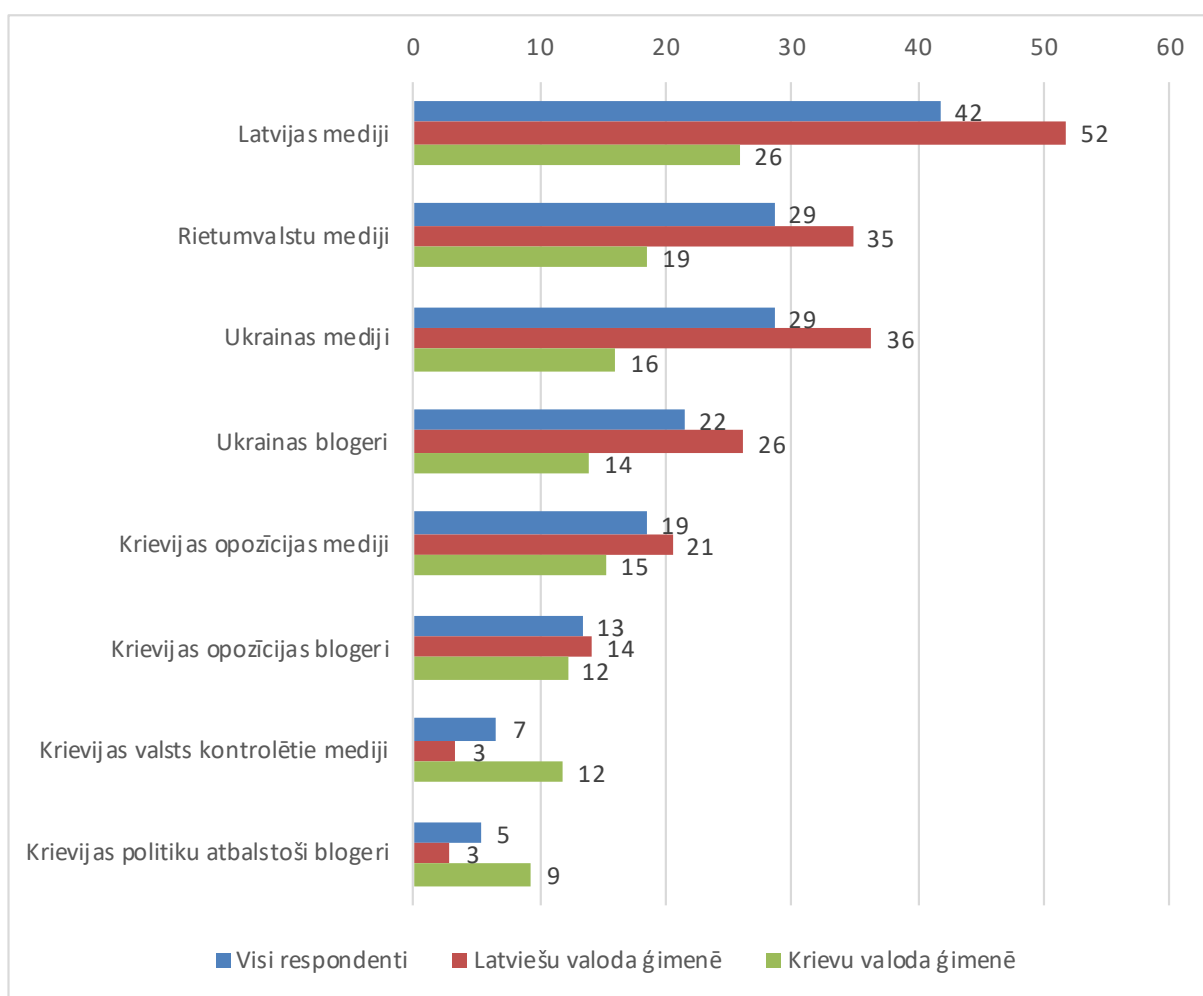

Avots: Latvijas Fakti. (2019). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Analizējot mediju patēriņa datus pēc ģimenē lietotās valodas (27. attēls) 2022. gadā, var konstatēt, ka respondenti ar latviešu valodu ģimenē visvairāk izmanto Latvijas medijus – 95 %, Rietumvalstu medijus – 23 %, Ukrainas medijus – 14 %, kā arī Ukrainas blogeru veidotu saturu – 13 %. Respondenti ar krievu valodu ģimenē arī visvairāk patērē Latvijas medijus – 79 %, kā arī Krievijas valsts kontrolētos medijus un Rietumvalstu medijus – 20 %, Krievijas opozīcijas medijus – 18 % un Ukrainas medijus – 12 %.

Apskatot Latvijas mediju patēriņu krievvalodīgo respondentu vidū, jāuzsver, ka tas ir ievērojami audzis (28. attēls), jo 2019. gadā tikai 62 % respondentu ar krievu valodu ģimenē norādīja, ka patērē Latvijas medijus. Turpretī Krievijas valsts kontrolēto mediju patēriņš mazākumtautību vidū ir būtiski krities, jo 2019. gadā tas bija 77 %. Interesanti, ka respondentu vidū ar krievu valodu ģimenē 2022. gadā samazinājās arī Krievijas opozīcijas mediju patēriņš, jo 2019. gadā tas bija 30 %.

29. attēls: Uzticēšanās medijiem (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

Avots: Latvijas Fakti. (2019). Latvijas sabiedrības aptauja; SKDS. (2022). Latvijas sabiedrības aptauja.

Vērtējot uzskatus par to, kuri mediji sniedz uzticamu informāciju (29. attēls), var konstatēt, ka kopumā Latvijas sabiedrības uzticēšanās medijiem ir zema. Latvijas medijiem uzticas 42 % respondentu, kas ir augstākais rādītājs no pētījumā iekļautajiem medijiem, Rietumvalstu un Ukrainas medijiem – 29 % respondentu, 22 % uzskata, ka var uzticēties Ukrainas blogeru sniegtajai informācijai, bet vismazāk Latvijas sabiedrī-

ba uzticas Krievijas informācijas avotiem. Krievijas opozīcijas medijiem un blogeriem uzticas attiecīgi 19 % un 13 % respondentu, bet Krievijas valsts kontrolētajiem medijiem un Krievijas politiku atbalstošiem blogeriem – tikai 7 % un 5 % aptaujāto. Tas rāda, ka kopumā Krievija zaudē savu ietekmi Latvijas informatīvajā telpā, jo Latvijas sabiedrībā ir ļoti zems uzticēšanās līmenis mediju saturam, kura izcelsme ir saistīta ar Krieviju un tās žurnālistiem un blogeriem. Tāpat pētījuma dati uzrāda tendenci, ka arī mediju patēriņa ziņā respondentiem, kuri ģimenē lieto krievu valodu, ir kopumā zemāks uzticēšanās līmenis.

Secinājumi

- Latvijas sabiedrībā saglabājas augsts patriotisma līmenis, tomēr starp respondentiem ar latviešu valodu ģimenē ir pieaugusi apziņa par Latvijas kā nacionālas valsts nozīmi, kā arī kopumā var konstatēt nacionālisma pieaugumu patriotisma izpratnē. Tāpat pētījums rāda nelielu pieaugumu valstiskuma nozīmes izpratnē un pozitīvā valsts vērtējumā. Tomēr Latvijas sabiedrībā vēl aizvien saglabājas zems pilsoniskā patriotisma līmenis un zema izpratne par demokrātisku vērtību un valsts pārvaldes principu nozīmi. Tā ir problēma ne tikai no valsts attīstības, bet arī no nacionālās drošības viedokļa, ko stiprina Latvijas piederība demokrātisku valstu spēka centram caur līdzdalību ES un NATO. Latvijas sabiedrībā ir augusi piederības sajūta Eiropai, kas liecina par saskaņu starp valsts ģeopolitisko orientāciju un sabiedrības uzskatiem.
- Pētījuma dati uzrāda Krievijas ietekmes samazināšanos Latvijā, jo ilgtermiņā ir sarucis gan Krievijas patriotu skaits Latvijā, gan piederības sajūta Krievijai. Pēc Krievijas iebrukuma Ukrainā Latvija aizliedza Krievijā reģistrētu TV programmu izplatīšanu, kas ir būtiski samazinājis Krievijas ietekmi Latvijas informatīvajā telpā. Krievijas valsts kontrolēto mediju patēriņš Latvijā salīdzinājumā ar 2019. gadu ir samazinājies aptuveni četras reizes, kā arī tiem ir ļoti zems uzticēšanās līmenis. Vienlaikus nav audzis arī Krievijas opozīcijas mediju patēriņš, neraugoties uz to, ka daudzas šo mediju redakcijas atradušas mājvietu Latvijā. Vēl viens indikators tam, ka Krievijas ietekme samazinās, ir pieaugošā izpratne, jo īpaši Latvijas krievvalodīgo vidū, ka Krievija ir drauds Latvijas sabiedrībai.
- Latvijas sabiedrībā ir saglabājusies uzskatu polarizācija starp respondentiem atkarībā no ģimenē lietotās valodas, kā arī augstāka politiskā atsvešinātība to respondentu vidū, kuri ģimenē lieto krievu valodu. Kā svarīga tendence jāatzīmē tas, ka no 2019. līdz 2022. gadam Latvijas krievvalodīgo iedzīvotāju vidū ir samazinājusies uzticēšanās politiskām institūcijām, bet ir augusi uzticēšanās NBS, ko var skaidrot ar Krievijas-Ukrainas kara ietekmi, kas ir mainījis draudu izpratni un, iespējams, iedragājis Krievijas bruņoto spēku varenības tēlu Latvijas krievvalodīgo priekšstatos.
- Latvijas sabiedrības gatavība aizstāvēt valsti ar ieročiem rokās nav pieaugusi. Aptuveni viena trešā daļa Latvijas sabiedrības pauž šādu gatavību arī 2022. gadā, un tā ir ilgtermiņa tendence. Valsts aizsardzības kontekstā kā problēma jāuzsver fakts, ka viena no respondentu retāk minētajām izpratnēm par patriotisku rīcību

ir iestāšanās Zemessardzē un Jaunsardzē un Latvijas aizstāvēšana kara gadījumā. Tātad, lai arī Latvijas sabiedrībā ir augsts patriotisma līmenis, vēl ir jāveido izpratne, ka būt patriotam nozīmē arī nesavtīgu rīcību kopējam labumam, tai skaitā līdzdalību valsts aizsardzībā. Viens no soļiem šādas izpratnes veicināšanā ir visaptveroša valsts aizsardzības sistēma, kas balstās uz visas sabiedrības iesaisti. Trīs gadu laikā Latvijas sabiedrībā ir augusi informētība par visaptverošu valsts aizsardzību un rīcību krīzes situācijās. Tāpat Latvijas sabiedrības gribu aizstāvēt valsti ilgtermiņā varētu veicināt Valsts aizsardzības mācība un Valsts aizsardzības dienests.

Stratēģiskais apskats 02/23

2023. gada janvāris

Apskats atspoguļo autora personīgo viedokli un nav uzskatāms par Latvijas Nacionālo bruņoto spēku vai Aizsardzības ministrijas oficiālo nostāju.

Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs (DSPC) ir Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas (NAA) zinātniskais institūts. DSPC mērķis ir nodrošināt NAA zinātnisko darbību, veicināt militārās zinātnes attīstību Latvijā un īstenot pētnieciskos projektus atbilstoši Latvijas drošības un aizsardzības prioritātēm. DSPC veic pētījumus aizsardzības nozares vajadzībām, piedalās valsts un starptautiskas nozīmes pētījumos, sniedz konsultācijas un atbalsta aizsardzības nozares organizācijas, organizē konferences, seminārus un lekcijas, publicē pētījumu rezultātus un informatīvus materiālus, piedalās publiskās diskusijās par Latvijas drošībai un aizsardzībai nozīmīgiem jautājumiem, piedalās NAA studiju programmu veidošanā un īstenošanā.

Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas
Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs

Ezermalas 8
LV-1014 Rīga
Latvija
<http://www.naa.mil.lv>